

Povijest školstva u gradu Hvaru 1869. - 1939.

Novak, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:479216>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**POVIJEST ŠKOLSTVA U GRADU HVARU
1869. – 1939.**

JOSIPA NOVAK

Split, 2021.

Odsjek za učiteljski studij Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu
Povijesna fenomenologija

POVIJEST ŠKOLSTVA U GRADU HVARU 1869. – 1939.

Studentica:

Josipa Novak

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Mladenko Domazet

Split, rujan 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Školstvo Hvara.....	5
2.1. Muška pučka škola	9
2.2. Ženska pučka škola.....	11
2.3. Mješovita pučka škola	14
2.4. Građanska škola.....	16
2.5. Ženska stručna škola.....	23
2.6. Zabavište.....	25
2.7. Škola u Brusju	27
2.8. Škola u Grablju.....	30
2.9. Škole u Malom Grablju i Zračićima	33
3. Zaključak.....	36
4. Literatura.....	38
Sažetak	40
Abstract	41
Prilozi	42

1. Uvod

Povijest je sastavni dio života svake osobe. Ona je jedna od osnovnih sastavnica koja oblikuje nas kao ljude, društvo među kojim živimo, ali i prostor na kojem obitavamo. Bez nje ne bismo bili ono što sada jesmo. Iz povijesti možemo saznati kako su se stvari osnivale, kako su se one nadalje razvijale i rasle, kako su se međusobno povezivale, ali i rastavljale te raspadale.

Ovaj diplomski rad nastao je spajanjem tri (3) stvari: povijesti - koja me interesirala još od prvih kontakata u osnovnoj školi, zatim školstva - kojeg sam izabrala za područje svog budućeg rada i grad Hvar - mjesto u kojem sam se rodila i u kojem živim. Budući da me, i nakon završenog studiranja izvan otoka sve vuče natrag njemu, htjela sam se pobliže upoznati s razvojem školstva.

Cilj ovog diplomskog rada je saznati kako se školstvo u gradu Hvaru tijekom povijesti razvijalo, ali preciznu sliku o tome dati za razdoblje od 1869. godine do 1939. godine. U ovom radu daje se osvrt na razvoj školstva od njegove prve pojave u gradu, od prve polovice petnaestog (15.) stoljeća, pa sve do dana današnjeg. Nakon toga slijede poglavlja u kojima je pojedinačno opisana svaka škola, a postojala je u razdoblju koji je pobliže istražen. U tome dijelu rada doznaje se koje su škole tada postojale, saznaje se početak rada pojedine škole te kakve su one bile po svome ustroju. Zatim se saznaje koje su predmete djeca pohađala, na koji način je nastava bila organizirana, koja su nastavna sredstva i pomagala učitelji imali mogućnost upotrebljavati u izvođenju nastave, tko su sve bili učitelji, kako su se oni obrazovali, kako su izgledale školske zgrade i učionice te još mnogo podataka koji su za to razdoblje bili zanimljivi, a moglo ih se pronaći u raznim knjigama, dokumentima te arhivi škola.

Ako se pak postavi pitanje zbog čega baš pisati o ovome predmetu i zašto baš o ovoj temi. Odgovor će glasiti da sam htjela istražiti taj jedan mali dio povijesti, a zapravo saznati puno o mjestu gdje će me možda budućnosti donijeti, o mjestu gdje ću možda provesti većinu svoga radnoga života, ali i o mjestu za koje me veže razdoblje moga školskoga života.

2. Školstvo Hvara

Prva škola na otoku Hvaru spominje se godine 1420. Tada je Hvar došao pod mletačku vlast. Te godine, preciznije 30. listopada kneževi, suci i plemići grada biraju Mlečanina Silvestra Cursa za komunalnog kancelara i učitelja škole na godinu dana. Ta škola nije bila obavezna i uglavnom je bila namijenjena dječacima višeg staleža. Učenike se podučavalo čitanju, pisanju i humanističkim predmetima: povijesti, vjeri, glazbi, filozofiji i likovnoj umjetnosti. U to doba učitelji nisu bili stalni, a biralo ih je Veliko vijeće svaku godinu.¹ Do 1927. godine ulogu učitelja izvršavao je sam komunalni kancelar, a od te godine birao se učitelj koji se bavio samo podučavanjem djece. Za njegov rad Veliko vijeće osiguravalo je godišnju plaću i prostor za rad² te je to prvi put da se osoba imenuje učiteljem, a da mu je jedini posao bilo podučavanje u školi.

Hvar je za svoje mlade sugrađane birao samo najbolje učitelje jer se za tu svrhu iz proračuna izdvajala velika svota novca. Kako se dobar glas o učiteljima daleko čuo, roditelji koji nisu imali dovoljno novaca za plaćanje školarine htjeli su da njihova djeca budu obrazovana od strane uglednih i kvalitetnih učitelja. Godine 1468. određen je nastavni plan poučavanja. Od tada se u školi djecu podučavalo: gramatici i retorici, pjesničkoj umjetnosti te predmetima koji su potrebni učenicima hvarskog zavičaja.³

Osim svjetovne škole u gradu Hvaru je, od četrnaestog (14.) stoljeća, postojala još i redovnička škola u samostanu dominikanaca. Škola je bila namijenjena samo djeci koja su se htjela posvetiti redovničkom životu. Učitelji u školi bili su vrlo obrazovani ljudi među kojima se našao i poznati hrvatski povjesničar i ideolog Vinko Pribojević.⁴

Godine 1579., biskup Valier je prilikom posjeta otoku izrazio nezadovoljstvo zbog toga što klerici i svjetovnjaci pohađaju istu školu. Zahtijevao je da se pronađe poseban učitelj koji će podučavati klerike. Na njegov prijedlog hvarski su svećenici izabrali Nikolu Gazara te se njega smatra prvim učiteljem u kleričkoj školi.⁵ Škola je nakon određenog vremena pretvorena u sjemenište koje se smjestilo u ljetnikovcu Hanibala Lucića u gradu Hvaru.

Tijekom idućeg stoljeća kvaliteta škola počela je opadati. Razlog tome je što su imućnije obitelji svoju djecu slali izvan granica otoka na školovanje, a siromašnije obitelji nisu imale dovoljno novaca da samostalno plate kvalitetnije učitelje. Venecija, pod čijom je

¹ Novak, G. (1960) *Hvar kroz stoljeća*, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije Zagreb, str. 130.

² Kolumbić, M. (1995) *Školstvo na otoku Hvaru*. U: M. Mihovilović i suradnici (ur.) *Otok Hvar* (369. str. – 373. str.). Matica Hrvatska, Zagreb.

³ Novak, G. (1960) *Hvar kroz stoljeća*, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije Zagreb, str. 132.

⁴ Isto, str. 133.

⁵ Kolumbić, M. (1995) *Školstvo na otoku Hvaru*. U: M. Mihovilović i suradnici (ur.) *Otok Hvar* (369. str. – 373. str.). Matica Hrvatska, Zagreb

vlašću tada otok bio, zanemarivala je školstvo na našim prostorima jer je htjela da se naši ljudi odnarođe, odnosno da prestanu biti vezani za svoj narod i svoj kraj te je nastojala da se djeca što više školuju u Italiji. Slabljenjem Mletačke Republike došlo je do pustošenja svih škola u gradu i time je završilo zlatno doba hvarske komune.⁶

Nakon toga slijedilo je kratko razdoblje austrijske vlasti. Tijekom razdoblja njenog vladanja donesen je propis o obaveznom školovanju djece u javnim školama u dobi od pet (5) do dvanaest (12) godina. Budući da propis nije imalo potrebnu materijalnu potporu nije dao nikakve dobre rezultate u razvoju javnih škola.

Od 1806. godine započelo je razdoblje vladavine francuske vlasti pod kojom stanje u školstvu nije se puno promijenilo iako je pokazala zanimanje za unaprjeđenje škola na našim prostorima. Tada je broj osnovnih škola bio malen, nije bilo dobro obrazovanih učitelja i nije bilo adekvatnih prostorija za održavanja nastave. Godinu nakon, 1807., generalni providur Vincenzo Dandolo izdao je *Opći plan za javnu nastavu u Dalmaciji*. U njemu su bile propisane odredbe za osnivanjem obaveznih muških i ženskih osnovnih škola kojih do tada u Dalmaciji nije bilo. Plan, iako je bio dobar, nije se do kraja ostvario najviše zbog toga jer je hrvatski jezik bio zapostavljen, a ljudi našeg područja novi jezik nisu poznavali.⁷ Broj hvarskih škola ovom odredbom nije promijenjen na gore, ali stanje u školstvu nije ni poboljšano. Godine 1808. grad Hvar ostaje bez sjemeništa koje je pretvoreno u gimnaziju. U njoj su učenici podučavani talijanskom jeziku, latinskom jeziku, govorništvu, zemljopisu, povijesti i matematici.⁸

Iduće razdoblje bilo je ponovno razdoblje druge (2.) austrijske vladavine. Njihov plan bio je unaprijediti i oživjeti školstvo. Zahtijevali su od Vlade dalmatinske da ustanovi pučke škole jer se do tada za naobrazbu puka nitko nije zalagao, a postojale su samo privatne škole u kojima nastavnici nisu bili osposobljeni nego su radili i podučavali kako su htjeli, bez nadzora.⁹ Prilikom dolaska na vlast, upravu i nadzor na školama predali su svećenicima, a održavanje škola i školskog pokušaja ostavili su na brigu siromašnim općinama. Ti potezi nisu dali vidljivih rezultata u napretku školstva sve do 1818. godine kada nadzornikom škola u Dalmaciji postaje Juraj Plančić, svećenik rodom iz Staroga Grada na otoku Hvaru koji je zaslužan za razvoj pučkog školstva u Dalmaciji, ali i na samom otoku. On je na tom položaju bio sve do 1832. godine kada je premješten u Provinciju Mletačku. Za vrijeme svoga mandata

⁶ Stroll, A. (1900) *Pučko školstvo u Dalmaciji*, Zadar, str. 12.

⁷ Franković, D. (1958) *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, str. 79.

⁸ Kolumbić, M. (1995) *Školstvo na otoku Hvaru*. U: M. Mihovilović i suradnici (ur.) *Otok Hvar* (369. str. – 373. str.). Matica Hrvatska, Zagreb.

⁹ Stroll, A. (1900) *Pučko školstvo u Dalmaciji*, Zadar, str. 12.

sastavio je novi nacrt o djelovanju škola pod naslovom *Pravilnik i upute za djelovanje osnovnih škola u Dalmaciji*, takozvani *Regolamento*, koji je vrijedio sve do 1869. godine.¹⁰ Prema pravilniku škole se dijele na niže i više. Niže su trajale tri (3) razreda i bile su namijenjene svoj djeci od šest (6) do dvanaest (12) godina te su se mogle otvoriti u svakom mjestu u kojem su vođene župne knjige. Prema ovoj je odredbi svako mjesto na otoku Hvaru dobilo svoju školu. Tako je grad Hvar imao jednu (1) i njegova područna mjesta još pet (5) škola. Više škole trajale su četiri (4) godine te su bile namijenjene i dječacima i djevojčicama, ali za vrijeme slušanja nastave oni nisu smjeli biti u istoj prostoriji nego ih se trebalo odvojiti u dvije (2) učionice. Prva (1.) viša škola u gradu Hvaru osnovana je 1825. i bila je namijenjena samo dječacima te je nosila naziv *Muška trirazredna viša početna škola*.

Do 1869. godine školstvo je bilo u izrazito lošem stanju. Učitelji su bili površno obrazovani, nije bilo nastavnih sredstava, školske zgrade bile su trošne, udžbenici nisu bili prikladni jer su bili pisani na jeziku kojeg djeca nisu razumjela, a uz to ih nisu mogli ni priuštiti jer su bili siromašni. Nadalje, nastava se nije odvijala na narodnom jeziku što je djeci predstavljalo problem u usvajanju gradiva. Uz sve to roditeljima je bilo draže da im djeca pomažu u polju i na moru nego da se školuju jer im je pomoć bila potrebna pa su školu smatrali teretom, a učitelja osobom koja im otima djecu.¹¹ Te godine došlo je do obnove pučkog školstva te je donesen novi školski zakon. Više brige se od tada pridavalo obrazovanju učitelja, škole su u državi dobile bolji položaj te su se počele intenzivnije otvarati, a počele su se otvarati čak i ženske pučke škole. *Ženska pučka škola* u gradu Hvaru započela je s radom još i prije ovoga zakona, točnije 1846. godine i nosila je naziv *Niža osnovna ženska škola*. Kasnije su ženska i muška pučka škola pripojene jedna drugoj i tako je nastala *Mješovita pučka škola*, godine 1929.

Tijekom devetnaestog (19.) stoljeća pokrajinu Dalmaciju je zahvatio nacionalni, kulturni i politički preporod poznat pod nazivom Hrvatski narodni preporod. Pokretom započinje razdoblje borbe hrvatskoga naroda za izgradnjom nacionalne kulture, a time i narodne škole. U tom periodu dogodio se značajan pomak u razvoju školstva na cijelom otoku Hvaru. Javio se interes za osnivanjem gradskih škola kojima je osnovni zadatak bio unijeti narodni duh u škole, ekonomski podići srednji stalež te unaprijediti poljoprivredu i obrt, dvije (2) osnovne stvari na otoku kojima se svaka osoba bavi. U gradskim školama učenici su uz

¹⁰ Franković, D.(1958) *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, str. 82.

¹¹ Urlić, Š. (1928) *Crte iz dalmatinskog školstva. Školstvo za austrijske uprave 1814. – 1918.*, II. svezak, rukopis, str. 4.

osnovne predmete stjecali i praktično obrazovanje iz raznih predmeta, a pohađali su ih muška i ženska djeca zajedno. *Građanska škola* u gradu Hvaru otvorena je 1881. godine¹².

U gradu je još, početkom dvadesetog (20.) stoljeća, osnovana *Ženska stručna škola* koja je djevojčicama omogućavala stjecanje praktičnog i teorijskog znanja iz područja šivanja. Po završetku školovanja dobivale su zvanje krojačice i tako su stjecale zvanje kojim su se bavile u životu. Osim toga osnovano je i dječje zabavište preteča današnjeg dječjeg vrtića. O svim obrazovnim ustanovama u gradu Hvaru u razdoblju 1869. do 1939. godine detaljnije će biti riječi u kasnijim poglavljima ovoga rada.

Slika 1. Pogled na grad Hvar s mora, otprilike 1875. godina

¹² Kolumbić, M. (1995) *Školstvo na otoku Hvaru*. U: M. Mihovilović i suradnici (ur.) *Otok Hvar* (369. str. – 373. str.). Matica Hrvatska, Zagreb

2.1. Muška pučka škola

Pod drugom (2.) austrijskom vlašću dogodio se velik razvoj školstva u Dalmaciji. Na poticaj samog Bečkog dvorskog povjereništva za nauke otvoreno je pet (5) takozvanih normalnih škola u pet (5) dalmatinskih okružja: Zadru, Splitu, Makarskoj, Dalmaciji i Kotaru. Prva (1.) škola u Hvaru otvorena je 17. travnja 1825. godine i smjestila se u privatnoj kući na obali u vlasništvu obitelji Novak Bonaparte. Po svom ustroju bila je to *Muška trorazredna viša početna škola*.¹³ Specifičnost škole u Hvaru bila je njezina trorazrednost jer su prema zakonu više početne škole imale četiri (4) razreda.

U toj prvoj (1.) muškoj školi nije bilo podjele učenika po razredima jer nije bilo dovoljno prostora da se napravi nekoliko učionica. Svi učenici bili su smješteni u jednoj (1) prostoriji te ih se podučavalo osnovama talijanskog i latinskog jezika, krasopisu, vjeronauku i osnovnim aritmetičkim operacijama. Uz to dobivali su poduku iz zemljoradnje, ribarstva i brodarstva, a ako bi netko od učenika iskazao zanimanje za neko određeno područje omogućavala bi mu se dodatna poduka. Sve do donošenja novog školskog zakona godine 1869. slika školstva bila je jako loša. Od te godine nastava se unaprjeđuje pa se i broj nastavnih predmeta povećao te su učenici počeli pohađati ukupno četrnaest (14) predmeta: nauka vjere, čitanje, lijepo pisanje (krasopis), narodni jezik, računstvo u svezi s mjerstvenim oblicima, narodna povijest, crtanje s poukom o mjerstvenim oblicima, pjevanje, gimnastika, ručne radnje, spoljašnost pismenih radnja, poznavanje prirode, zemljopis naše države i drugi jezik. Uz prethodno navedene predmete učenicima se još ocjenjivala marljivost i ćudorednost (ponašanje). Od 1869. godine osnovni jezik u školstvu postaje hrvatski jezik, a talijanski jezik postaje sporedan. Isto to je određeno u dokumentu pod nazivom *Zakon o ustroju pučkim škola i preparandija u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji* kojeg je 1874. godine donio Franjo Josip Prvi.¹⁴

Nastava u *Muškoj pučkoj školi* bila je cjelodnevna. Što bi značilo da su učenici u školu dolazili u jutarnjim satima i kući bi se vraćali tijekom poslijepodneva. Sve do donošenja zakona o pučkim školama nastava se održavala svakog dana u tjednu, osim subote poslijepodne, nedjelje i zapovjednih blagdana, a od 1874. godine nenastavni dani postali su nedjelja i četvrtak te zapovjedni blagdani. U zakonu o pučkim školama u članku 15. propisano

¹³ Stroll, A. (1900) *Pučko školstvo u Dalmaciji*, Zadar, str. 27.

¹⁴ Gaćina Škalamera, S. (2014) *Zakon o pučkim školama i preparandijama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Anali za povijest odgoja, Vol.13, str. 109.

je da pouka tijekom tjedna traje najmanje dvadeset (20), a najviše dvadeset i pet (25) školskih sati, ali u te sate nisu uračunati predmeti gimnastika, pjevanje i ručne radnje.¹⁵

Dječaci su školu upisivali s navršениh šest (6) godina, a pohađali su ju osam (8) ili devet (9) godina ovisno o svojim sposobnostima. Ako bi učeniku na svjedodžbi na završetku školske godine pisalo da nije zreo trebao bi ponavljati prethodan razred, a ako bi pak pisalo da je učenik zreo omogućio bi mu se prelazak u viši razred. Osim završne svjedodžbe, kada bi dobivali pojedinačno ocjene iz svih predmeta, ocjenjivalo bi ih se i svaka tri (3) mjeseca. Tada bi u *Učionskoj Obaviesti* dobivali ocjene iz ćudorednosti te ukupnu ocjenu svih predmeta iz kojih su u školi dobivali poduku. Taj dokument trebali su predati svojim roditeljima i/ili starateljima na uvid i potpis te kasnije vratiti školi. Tijekom cijele godine učitelji su zapisivali prisutnost učenika na nastavu. Učenici su tako na kraju godine imali zabilježen broj izostanaka koji se dijelio na opravdane i neopravdane sate. Najčešći razlozi izostanaka su razne bolesti kao što su grlobolja, temperatura i ospice, ali i odlazak u polje, pomoć roditeljima u poslu, smrt u obitelji i tako dalje.

Učitelji, koji su predavali u muškim pučkim školama, morali su pohađati učiteljski fakultet. Fakultet ili kako se tada nazivao preparandij, za učitelje nalazio se u Arbanasima. Fakultet se sastojao od tri (3) razreda teorije, tri (3) razreda vježbaonice i jednog (1) pripravnog razreda. Nakon položenog završnog ispita bili su osposobljeni za rad s djecom i za predavanje nastavnih predmeta. Dječaci i djevojčice nisu dobivali jednaku poduku u osnovnoškolskom obrazovanju i u to doba nisu ni smjeli biti zajedno tijekom nastave. Nastojalo ih se odvojiti ako ne u različite zgrade onda barem u različite učionice. Djevojčice su imale zasebnu *Žensku pučku školu* o čemu će više riječi biti u idućem poglavlju. Školske godine 1929./30. *Muška pučka škola* ujedinjena je sa *Ženskom pučkom školom* te je preimenovana u *Mješovitu pučku školu*.

¹⁵ Gaćina Škalamera, S. (2014) *Zakon o pučkim školama i preparandijama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji iz 1874. godine*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, str. 105.

2.2. Ženska pučka škola

Kao što je već prethodno navedeno godine 1869. na snagu je stupio novi zakon o školstvu. Među svim odredbama donesena je i ona kojom se omogućilo obrazovanje djevojčicama te su se tada počele otvarati ženske pučke škole. Međutim, grad Hvar je i prije donošenja ovoga zakona nastojao otvoriti školu za obrazovanje djevojčica.

Prije otvaranja prve službene škole, Hvarani su nastojali obrazovati i ženski dio obitelji stoga su angažirali privatne učiteljice svojim kćerima kako bi dobile osnovno obrazovanje. Privatne učiteljice podučavale su ručni rad te osnove čitanja i pisanja. Međutim, gradska uprava nije bila zadovoljna njihovim radom jer nisu pohađale školu za učiteljice, bile su polupismene i nisu bile metodički obrazovane. Zbog toga su tražili pismene osobe, koje su poznavale metodiku, da bi i djevojčice dobile kvalitetno obrazovanje kakvo i zaslužuju.

Prva (1.) škola za djevojčice osnovana je 1846. godine u sklopu Benediktinskog samostana u Hvaru (slika 2) i nosila je naziv *Niža osnovna ženska škola*. Bila je to prva javna škola za djevojčice i djelovala je sve do 1886. godine. Školu su pohađale djevojčice u dobi od šest (6) do dvanaest (12) godina, a u godini kada je osnovana pohađalo ju je njih osamdeset i tri (83). Budući da je škola bila javna i besplatna omogućeno je djeci težaka, ribara i obrtnika, siromašnijim društvenim slojevima, obrazovanje.¹⁶

Slika 2. Zgrada Benediktinskog samostana u grad Hvaru

Učiteljice u toj školi bile su časne sestre koje su morale proći jednaku obuku kao i učiteljice u muškim pučkim školama. Školski predmeti bili su: nauka vjere (vjeronauk),

¹⁶ Kolumbić, M. (2002) *Niža ženska škola kod sestara benediktinki u Hvaru i tradicija izrade agavine čipke*, Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa, Lepoglava, str. 244.

čitanje i pisanje, računanje, elementi kaligrafije (krasopis) i ženski poslovi, odnosno ženski ručni rad. Prema sačuvanim spisima, u predmetu ženski ručni rad, djevojčice su učile različite vrste pletenja. Plele su čipke iglama i kukicama od agavinih niti što časne sestre benediktinke rade i dan danas. Primjerci radova još se uvijek čuvaju u samostanskom muzeju.¹⁷ Nakon što je škola zatvorena, u samostanu je nastavio djelovati internat za djevojčice i djevojke koje su učile ručni rad, lijepo ponašanje, pisanje i čitanje.¹⁸ Par godina nakon što je prestala s radom, proglašena je privatnom školom, a od 1924. godine u gradu djeluje *Dvorazredna ženska osnovna škola* u istoj zgradi gdje i *Muška pučka škola*.¹⁹

Dvorazredna ženska osnovna škola smatrala se osnovnom školom za djevojčice u rasponu godina od šest (6) do dvanaest (12). Učenice koje su školu pohađale jednu (1), dvije (2) ili tri (3) godine pripadale su prvom (1.) razredu, a one koje su školu pohađale četiri (4), pet (5) ili šest (6) godina pripadale su drugom (2.) razredu. Djevojčice su svoje obrazovanje u osnovnoj školi produživale sa šest (6) na osam (8) godina u slučaju da nakon završenih šest (6) godina nisu imale zadovoljavajuć uspjh. Ako i nakon osam (8) godina školovanja ne bi zadovoljile uvjete dobivale bi otpusnu svjedodžbu. U školi se djevojčicama pružalo osnovno obrazovanje, a podučavalo ih se: vjeronauku, naukovnom jeziku, računstvu, prirodopisu, prirodoslovlju, zemljopisu, povijesti, krasopisu, risanju, pjevanju, talijanskom jeziku i ženskim ručnim radnjama. Uz osnovne predmete učenice su dobivale ocjene iz ćudorednosti te marljivosti. Uspjh u predmetima bilježio se, isto kao i u muškoj školi, svaka tri (3) mjeseca i tada su roditelji i/ili staratelji djevojčica dobivali *Ućionsku Obaviest*. Pomoću nje su na uvid dobivali ocjenu iz ćudorednosti te ukupan uspjh svih predmeta. Tada roditelji nisu dolazili u školu kod razrednika na takozvane informacije nego su podatke o uspjh i napretku svoje djece dobivali ovim putem. Uspjh se bilježio ocjenama od jedan (1) do pet (5), pa je tako ocjena jedan (1) oznaćavala veoma dobar uspjh, ocjena dva (2) dobar uspjh, ocjena tri (3) dostatan uspjh, ocjena četiri (4) jedva dostatan uspjh i ocjena pet (5) nedostatan uspjh.

Ućiteljice za rad u ženskim osnovnim školama morale su pohađati fakultet za ućitelje. Kako škole za dječake i djevojčice nisu bile jednake tako ni fakulteti za ućitelje i ućiteljice nisu bili jednaki. Fakultet za ućiteljice, ili kako se u ono doba nazivao, preparandij za izobrazbu ućiteljica u pućkim školama bio je smješten u Dubrovniku. Fakultet se sastojao od

¹⁷ Kolumbić, M.(2002) *Niža ženska škola kod sestara benediktinki u Hvaru i tradicija izrade agavine ćipke*, Zbornik radova sa znanstveno-strućnog skupa, Lepoglava, str. 243.

¹⁸ Isto, str. 246.

¹⁹ Kolumbić, M. (1995) *Školstvo na otoku Hvaru*. U: M. Mihovilović i suradnici (ur.) *Otok Hvar* (369. str. – 373. str.). Matica Hrvatska, Zagreb

tri (3) razreda teorije, tri (3) razreda prakse i jednog (1) pripravnog razreda gdje su učiteljice podučavale djecu. Prije zapošljavanja u školama morale su položiti završni ispit kako bi dokazale da su sposobne za rad.²⁰ U ženskoj osnovnoj školi radile su dvije (2) redovne učiteljice, za svaki razred po jedna (1) glavna učiteljica te jedna (1) pomoćna učiteljica koja je radila po potrebi.²¹

U sačuvanim dokumentima o školi zapisano je da svaki školski mjesec ima četiri (4) školska tjedna, a svaki školski tjedan po šest (6) dana redovitog poučavanja. Što bi značilo da su djevojčice polazile u školu od ponedjeljka do subote, a nedjelja je bila dan za odmor. Budući da su do otvaranja mješovite škole dječaci pohađali jednu školu (*Mušku pučku školu*), a djevojčice drugu (*Žensku pučku školu*) težilo se da se međusobno ne susreću. Pa je stoga, s obzirom da zgrada u kojoj su škole bile smještene nije imala više prostorija namijenjenih za osnovne škole, ženska škola bila u suprotnoj smjeni od muške. Osim toga zanimljiva je činjenica da se imenik nije vodio po prezimenima učenica, kako se sada vodi, nego su polaznice bile poredane prema datumu i vremenu upisa u školu. *Ženska pučka škola* pripojena je *Muškoj pučkoj školi* godine 1929. i tada nastaje *Mješovita pučka škola* u kojoj su učenici i učenice zajedno pohađali nastavu²².

²⁰ Nagrađena tiskarnica Vitaliani (1902) *Izvještaj o stanju općenitih pučkih i građanskih škola i preparandija u Dalmaciji za školsku godinu 1900.-1901.*, Zadar, str. 35.

²¹ Stroll, A. (1900) *Pučko školstvo u Dalmaciji*, Zadar, str. 18.

²² Podatci su pronađeni u arhivi *Osnovne škole Hvar* u sačuvanim školskim imenicima iz razdoblja djelovanja *Ženske stručne škole*.

2.3. Mješovita pučka škola

Mješovita pučka škola u gradu Hvaru spominje se od školske godine 1929./30. i nosila je naziv *Mješovita osnovna škola*. Njenim otvaranjem ujedinjene su *Muška pučka škola* i *Ženska pučka škola* te su od tada dječaci i djevojčice imali pravo zajedno pohađati nastavu, zajedno slušati predmete te boraviti u istoj prostoriji. Prvu godinu kada je škola otvorena brojila je ukupno četrdeset i šest (46) učenika.

Učenici su dobivali poduku iz ukupno trinaest (13) predmeta: nauka vjere, domaćinstvo, pisanje, narodni jezik, računstvo, poznavanje prirode, zemljopis, povijest, crtanje, pjevanje, gimnastika, ručne radnje te higijena. U imeniku se može pronaći još jedan predmet pod nazivom praktična provjera znanja. Iz toga predmeta učenici nisu dobivali poduku nego se tako nazivao završni test godine kojem su učenici morali pristupiti kako bi im se odobrio prelazak u viši razred. U slučaju da učenik ispit nije položio s pozitivnom ocjenom morao bi ponavljati razred. Postoje slučajevi u kojima su učenici pohađali školu puno duže od predviđene četiri (4) godine, a sve zbog toga jer nisu zadovoljili prolaz na spomenutom završnom ispitu.²³

Školske godine 1938./39. Hrvatski školski muzej napravio je anketni list kojim je nastojao saznati osnovne podatke o školi, njezino trenutno stanje i broj djece. Iz anketnog lista za školu u gradu Hvaru saznaje se da je prva škola osnovana godine 1825. dok je školska zgrada sagrađena tek godine 1939. Zgrada je izgrađena od kamena i imala je ukupno jedanaest (11) prostorija: sedam (7) učionica, jedan (1) ured za upravitelja, jednu (1) prostoriju za učitelje u kojoj su imali mogućnost odlagati svoje stvari, današnja zbornica, i dvije (2) prostorije za skladištenje nastavnih sredstava i pomagala. Škola ni tada nije imala gimnastičku dvoranu, ni školski vrt, a niti školsku kuhinju. Sama školska zgrada brojala je jedan (1) učiteljski stan, ali u gradu Hvaru se u to vrijeme moglo pronaći još njih nekoliko jer većina učitelja tada nije bila iz grada. Nastava je bila izmjenična, odnosno jedan (1) je tjedan nastava započinjala u osam (8) sati u jutro i odvijala se samo u jutarnjoj smjeni, a jedan (1) tjedan u četrnaest (14) sati i tada se odvijala samo u popodnevnoj smjeni. Prema statističkim podacima školske godine 1938./39. školu je pohađalo ukupno sto osamdeset i osam (188) djece, od čega devedeset i osam (98) učenika te osamdeset i devet (89) učenica. Učenike je podučavalo ukupno deset (10) učitelja: Miličić Vinka, Karković Anuncijata, Marchi Lucija, don Ante Miličić, Machiedo Antica, Fio Jovanka, Zaninović Mate, Zaninović Vesela, Tudor

²³ Podatci su pronađeni u arhivi *Osnovne škole Hvar* u sačuvanim školskim imenicima iz razdoblja djelovanja *Mješovite pučke škole*.

Ruža i Kuničić Paulina. Svi učenici i zaposlenici bili su hrvatske narodnosti, rimokatoličke vjere i govorili su čakavskim dijalektom.²⁴

U arhivi škole u Hvaru postoji sačuvan dokument koji nosi naziv *Knjiga odsustvovanja*. U tom dokumentu bilježilo se odsustvo učenika, ali i učitelja. U njemu se bilježilo vrijeme i razlog odsustvovanja te tko je odsustvovanje odobrio. Razlozi su razni: zdravstveni razlozi - bolest grla, bol glave, bolest uha, zbog polaganja praktičnog ispita, zbog smrti u obitelji i slično. Zanimljivo je da niti jedno odsustvo nisu odobrili roditelji, u knjizi odsustva učenika, nego je to napravilo ili seosko načelstvo ili uprava škole.

Mješovita škola omogućila je dječacima i djevojčicama jednako obrazovanja jer su poduku dobivali od jednakih učitelja i imali su mogućnost upotrebljavati jednake nastavne materijale i nastavna sredstva. Od godine 1944. *Mješovita pučka škola* je zajedno s četverogodišnjom *Građanskom školom* preimenovana je u *Osnovnu sedmogodišnju školu* koja je onda godine 1951. preimenovana u *Osnovnu osmogodišnju školu Hvar*. Škola u Hvaru taj naziv nosi i dan danas te se nastava odvija u zgradi koja je sagrađena 1939. godine (slika 3).

Slika 3. Nova školska zgrada pred sam kraj izgradnje, 1939. godine

²⁴ HŠM, D Anketni list iz šk. God. 1938/39. Hvar

2.4. Građanska škola

Mnogo godina nakon osnutka prve škole osnovana je *Građanska škola* koja se smjestila u zapadnom dijelu kuće obitelji Novak Bonaparte na predjelu grada zvanom Fabrika (slika 4). Prvo je sagrađen istočni dio zgrade (tri (3) prozora) 1847. godine, a zatim je 1882. godine nadograđen zapadni dio (preostalih šest (6) prozora) u kojem je bila smještena škola. Prema izoliranom podatku kojeg se može preuzeti iz teksta Mirjane Kolumbić, *Građanska škola* osnovana je 1879. godine, ali podatak je potrebni dodatno istražiti i raditi na njegovoj kontekstualizaciji. U istoj su zgradi tada bile smještene pučke škole.²⁵ Građanske škole osnivale su se s namjerom da se učenicima, koji neće nastaviti školovanje u gimnazijama, pruži sire opće znanje i stručno obrazovanje u području obrta, trgovine ili industrije.²⁶ Tako je Građanska škola u Hvaru imala gospodarstveno-obrtnički smjer.²⁷

Slika 4. Kuća obitelji Novak Bonaparte (u središtu fotografije) u čijem su zapadnom dijelu bile smještene pučka i građanska škola

Za upis u prvi (1.) razred Građanske škole učenicima je bila potrebna svjedodžba o završenoj osnovnoj školi, krsni ili rodni list, propisana prijava (taksirana sa državnim taksonom markom od pet dinara) te uvjerenje vlasti koliko neposrednog poreza plaćaju roditelji ili učenik sam kako bi se izračunalo koliko je potrebno platiti školarine. Za vrijeme

²⁵ Kolumbić, M. (1995) *Školstvo na otoku Hvaru*. U: M. Mihovilović i suradnici (ur.) *Otok Hvar* (369. str. – 373. str.). Matica Hrvatska, Zagreb

²⁶ Miljković, D. i Batinić, Š. (2011) *Iz povijesti hrvatskoga srednjeg školstva u razdoblju 1918-1940.*, Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu 152 (3-4), Split, str. 497.

²⁷ Stroll, A. (1900) *Pučko školstvo u Dalmaciji*, Zadar, str. 46.

međuratnog razdoblja svaki je učenik prilikom upisa u novu školsku godinu morao uplatiti određeni iznos školskoj blagajni: dvadeset (20) dinara za zdravstvenu zaštitu, petnaest (15) dinara za ispis godišnjeg izvješća, tri (3) dinara za đачku knjižicu, dva (2) dinara za godišnje svjedočanstvo, a učenici četvrtog (4.) razreda još dva (2) dinara za svjedodžbu o završnom ispitu. Uza sve to bilo je potrebno da učenik, na početku godine, plati određeni iznos školskoj blagajni za troškove koji su mogući da se pojave tijekom školske godine.²⁸

Građanska škola imala je četiri (4) razreda u kojima su učenici stjecali znanje o općim predmetima, a to su: nauka vjere, nastavni jezik u svezi s poslovnim sastavnicama, zemljopis i povijest s osobitim odrazom na domovinu i njezin ustav, prirodopis, fizika, računstvo spojeno s jednostrukim knjigovodstvom, geometrija i geometrijsko crtanje, crtanje prostom rukom, kaligrafija (krasopis), pjevanje, gimnastika (predmet koji je za dječake obavezan, a za djevojčice neobavezan) te ženske ručne radnje, predmet namijenjen samo djevojčicama.²⁹

Nakon što je škola preimenovana u *Državnu mješovitu građansku školu* u Hvaru, 1926. godine, nastavni predmeti su se promijenili. Od te godine u školi su se poučavali sljedeći predmeti: geometrija, hrvatskosrpski jezik, francuski jezik, povijest, zemljopis, ženska gimnastika, prirodopis, higijena, građanska prava i dužnosti, muški ručni rad, pjevanje, fizika, kemija, crtanje prostom rukom, pisanje, kućanstvo, nauk vjere, račun i ženski ručni rad. U slučaju da su pojedini učenici iskazali zanimanje za još neki predmet, a učitelji su im bili voljni pružiti poduku iz toga morali su dozvolu zatražiti od Vlade.³⁰ Školu su učenici pohađali šest (6) dana u tjednu, od ponedjeljka do subote, a nedjelja je bila dan za odmor. U školi su učenici boravili cjelodnevno, što znači da su u nju dolazili u deset (10) sati u jutru, a kući bi odlazili tijekom poslijepodneva.³¹

Školska godina bila je podijeljena na tri (3) tromjeseča. Nakon svakog tromjeseča učenicima je od strane ravnateljstva izdavana *Učionska Obavijest* u kojoj je bila zapisana njihova ocjena za ćudorednost (ponašanje), za ukupan uspjeh predmeta (napredak) i broj neopravdanih odsutnosti. Svaki je učenik svoju *Obavijest* morao predati skrbniku/roditelju na potpis i vratiti natrag ravnateljstvu. Učenicima se u to vrijeme nisu davale zaključne brojčane ocjene od odličan (5) do nedovoljan (1) nego opisne ocjene koje su isto bilo podijeljene u pet

²⁸ Štamparsko poduzeće Novo Doba (1936) *Godišnji izvještaj za školsku godinu 1935.-36. za državnu mješovitu građansku školu u Hvaru*, Split, str. 15.

²⁹ Horebc, I. i suradnici (2017) *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj*, Zagreb, str. 315./316.

³⁰ Gaćina Škalamera, S. (2014) *Zakon o pućkim školama i preparandijama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Anali a povijest odgoja, vol.13, str. 117.

³¹ Nagrađena tiskarnica Vitaliani (1902) *Izveštaj o stanju općenitih pućkih i građanskih škola i preparandija u Dalmaciji za školsku godinu 1900.-1901.*, Zadar, str. 4.

(5) razina. Osim iz osnovnih predmeta učenici su dobivali ocjene iz ponašanja, marljivosti u radu te napretka u stjecanju znanja (Tablica 1).

Tablica 1. Ljestvica opisnih ocjena

OCJENA	PONAŠANJE	MARLJIVOST	NAPREDAK	SPOLJAŠNOST PISMENIH RADNJI
1	pohvalno	postojana	odlično	veoma prijatna
2	povoljno	povoljna	pohvalno	prijatna
3	primjereno	dovoljna	povoljno	manje prijatna
4	manje primjereno	nestalna	dostatno	neprijatna
5	neprijemeno	slaba	nedostatno	zapuštena

Glavno tijelo škole bio je njezin upravitelj. On se brinuo o financijskom stanju škole, o njenom unutarnjem i vanjskom izgledu, o stanju i raznolikosti nastavnih sredstava potrebnih za rad te je uza sve to imao pravo i predavati u školi jer je po struci morao bio učitelj. Svaki učitelj koji je predavao u građanskoj školi morao je položiti poseban ispit osposobljenja za rad za razliku od učitelja u pučkoj školi kojima je dovoljno bilo položiti završan ispit. Svaki razred imao je razrednog starješinu (razrednika) koji je brinuo o učenicima i vodio razredne knjige.³²

Na kraju školovanja u *Građanskoj školi* učenici su morali pristupiti polaganju završnog ispita ili takozvanoj maloj maturi. Završni ispiti trajali su ukupno šest (6) dana, a učenici su polagali ispite iz pet (5) osnovnih predmeta: zemljopisa, nastavnoga jezika, matematike (računstva), talijanskoga jezika i povijesti. Na dan se polagao samo jedan (1) predmet u trajanju od jednog (1) sata, a učenici su prilikom polaganja ispita bili podijeljeni u grupe (tri (3) učenika u jednoj (1) grupi). Ispit se mogao održati u pismenom i/ili usmenom obliku ovisno o sklonosti učitelja, a učenici svoje znanje nisu iskazivali samo pred predmetnim učiteljem nego pred četveročlanim povjerenstvom. Pitanja na ispitima obuhvaćala su nastavno gradivo svih razreda iz određenih predmeta, a primjeri pitanja mogu se pogledati u tablici 2.

Tablica 2. Primjeri pitanja na završnim ispitima u Građanskoj školi

NASTAVNI JEZIK
<ul style="list-style-type: none"> • Upravni/neupravni govor

³² Nagrađena tiskarnica Vitaliani (1902) *Izveštaj o stanju općenitih pučkih i građanskih škola i preparandija u Dalmaciji za školsku godinu 1900.-1901.*, Zadar, str. 19.

- Dijelovi rečenice (subjekt, predikat, objekt i njihova obilježja)
- Vrste riječi i njihova obilježja
- Razvitak radnje u drami, romanu i bajci
- Čitanje i obrada izabranog teksta
- Vrste narječja i njihova obilježja
- Kad se piše č, a kad ć
- Djela hrvatski pisaca i pjesnika

ZEMLJOPIS

- Putovanja Hvar – Maribor, Hvar – Beograd (opis putovanja – prijevozno sredstvo, kroz koje države prolazi, obilježja klime, reljefni oblici)
- Mjesta Hrvatskog primorja
- Otoci sjevernog, srednjeg i južnog Jadrana
- Nizine, planine i gorja (položaj, veličina i naziv)
- Dobri gradovi (zbog čega su razvijeni, gdje se nalaze)
- Granice države
- Rijeke, porječja i ljekovita vrela (položaj i naziv)
- Željeznice i ceste (naziv, koje gradove spaja)
- Gospodarstvo, turizam države

MATEMATIKA

- Rješavanje jednadžbi:
 - $(a + 2b + c)(3a - 4b - c)$
 - $y = 9$
 - $(4x + y) : (2x - y) = 16 : 5$
- Rješavanje zadatka riječima:
 - Koliko dinara stoji 75m svilene tkanine od koje 25m stoji 625 dinara?
 - Pčelar je sakupio od 24 košnice 48kg meda i 26kg voska. Prodao je 18kg meda po 600 kn i ostalo po 700kn, a voska 15 kg po 1000kn i ostalo po 1200kn. Koju korist prosječno dobije pčelar od svake košnice?
 - Koliko vina sadrži bačva kojoj je veliki promjer na čepu 12 dm, mali promjer na dnu 8 dm, a visina bačve 14dm?
- Nabroji sve građanske račune (temeljne i pomoćne)
- Nabroji mjerne jedinice

<ul style="list-style-type: none"> • Nacrtaj geometrijske likove (trokut, kvadrat, pravokutnik, peterokut) • Tečajne i nabavne vrijednosti burze
TALIJANSKI JEZIK
<ul style="list-style-type: none"> • Čitanje, pripovijedanje i razgovor o izabranom tekstu • Obilježja vrsta riječi • Pjevanje izabrane pjesme • Predstavljanje života i djela poznatih Talijana • Pisanje riječi na ploči
POVIJEST
<ul style="list-style-type: none"> • Grgur Ninski (život i zasluge) • Tomislav – kulturne prilike Hrvata za doba Tomislava • Najnoviji izumi (tko ih je izumio, kada i čemu služe) • Bojevi s Turcima (gdje, kada i ishod) • Berlinski kongres (sudionici, povod i odluke) • Dubrovačka republika (trajanje, glavna tijela, ukinuće, život ljudi) • Petar I. Karađorđević (život i zasluge) • Političke granice države (mijenjanje kroz povijest)

Iz razdoblja Građanske škole u Hvaru sačuvani su dokumenti u kojima se saznaje opremljenost škole. U dokumentu iz 1927. godine saznaje se imovnik pokućstva škole, imovnik za crtanje, imovnik za račun i geometriju, imovnik za povijest, imovnik za fiziku i imovnik za prirodopis. Prema imovniku pokućstva škola je imala deset (10) klupa za crtanje, osam (8) stolova te pedeset i jednu (51) klupu za sjedenje. Ostalo pokućstvo bilo je uobičajeno za razred: ploča, koš za smeće, križ, polica za zadaće, stalak za kapute, rešetka za kišobrane, ormar za knjige, pisaći stol, slika Poglavnika, zastava i slično. Osim toga u školi je postojala jedna (1) peć za drva kojom su se grijali tijekom zime. U imovniku za crtanje popisano je da je škola posjedovala stalak za slike i stol za uzorke, zatim određeni broj modela prema kojima su učenici stvarali svoja djela, a neka od njih su: glava svetog Frane, svijećnjak, sjedalica, glava Isusova, opletne staklenke, mlinac za kavu, fenjer, srp, drvene cipele, žlica i tako dalje. Prema ovom se može zaključiti da su učenici većinom crtali po modelu, odnosno crtali su ono što im je bilo izloženo na stolu za uzorke. Imovnik koji je škola imala za račun i geometriju je nevjerojatan, a sastojao se od željeznih pravaca, željeznih istosmjernica, raskružnih pravaca, kocke od žice, drvenih stupaca, križa od drva, kutije s

utezima, kubnog metra, linearnog metra i tako dalje. Osim prethodno navedenih nastavnih sredstava škola je posjedovala i pomagala za geometriju koja se i sada koriste u školama kao što su: kutomjer, šestar, valjak, stožac, drveni trokuti, drveno ravnalo i tako dalje. Idući na redu je imovnik za povijest koji se većinom sastojao od karata Europe tijekom različitih razdoblja: Osmanskog Carstva, Napoleona i Karla Velikog, zatim od primjera grčke odjeće, modela Akropole, slike Turaka pred Bečom, Bitke kod Visa, nadalje od izgleda viteške kuće i njihova turnira, različitih biblijskih i liturgijskih slika, primjera raznog novca i tako dalje. Još jedan imovnik je onaj za fiziku u kojem je zapisano da je škola posjedovala termometar za prozor, magnetni štap, elektroskop, elektromagnet, udubljeno zrcalo, kosinu, galvanometar, sprave za mjerenje tlaka, magnetni induktor, ostatičnu iglu i tako dalje. I posljednji sačuvani imovnik je imovnik za prirodopis. Učitelji su za to područje na raspolaganju imali mnogo oblika, slika, preparata, kostura i modela životinja, biljaka i dijelova tijela. Prema popisima nastavnih sredstava u imovnicima može se zaključiti da je *Građanska škola* u Hvaru bila izuzetno dobro i kvalitetno opremljena za svoje vrijeme. Škola je imala osobnu knjižnicu s ukupno tristo četrdeset i sedam (347) djela. Ta djela bila su dostupna i učiteljima i učenicima.³³

U građanskim školama bilo je nužno, prema zakonu provoditi inspekciju škole tijekom svake školske godine. Inspekcije je trebao provoditi izaslanik Ministarstva nastave, a ako kojim slučajem nije bilo dovoljno izaslanika na raspolaganju, inspekciju je mogao provesti i sam ravnatelj škole na zahtjev ministarstva. Iz jednog od sačuvanih dokumenata o inspekciji škole iz školske godine 1934./35. možemo saznati kako se ona obavljala, čemu se pridavala pažnja, koje je stanje škole i tako dalje. Inspekcija se provodila na način da se svaki predmet promatrao pojedinačno: gledalo se kako učitelj predaje, kako razgovara s djecom, koja nastavna sredstva i pomagala koristi, u kojem su stanju nastavna sredstva koja učitelj upotrebljava, kako se učenici odnose prema predmetu, razumiju li nastavno građivo, kakav je odnos između uloženog truda učitelja i učeničkih uspjeha i slično. Nakon pregleda izaslanik ili njegov zamjenik zapisivali su pozitivne i negativne strane svakoga predmeta te su se još navodile preporuke za poboljšanje nastave. Izvještaj je potpisivala osoba koja je provodila inspekciju i on se dostavljao Ministarstvu nastave na uvid.

Učenice i učenici imali su dva školska udruženja čiji su članovi mogli biti, a to su: Sokol i Pomladak Crvenog krsta. Školske godine 1935. pomladak Crvenog krsta osnovao je školsku kuhinju kojom su se prehranjivali siromašni učenici. Za svoje zasluge primili su

³³ Nagrađena tiskarnica Vitaliani (1902) *Izvještaj o stanju općenitih pučkih i građanskih škola i preparandija u Dalmaciji za školsku godinu 1900.-1901.*, Zadar, str. 19.

pomoć od nekoliko ogranaka Crvenog Krsta županije i općine Hvar. Udruga Sokol bila je u sklopu udruženja Hrvatski sokol čiji je zadatak bio promicanje tjelovježbe kod učenika. Voditelji udruge organizirali su razna predavanja, rasprave i vježbe kojima su promicali tjelesni, moralni i intelektualni razvoj učenika. Sportski nadareni učenici postajali su hrvatski sokolaši te su prisustvovali na različitim školskim susretima i međunarodnim natjecanjima.³⁴

Građanska škola u Hvaru od svog je osnutka pa sve do Prvog svjetskog rata pružala učenicima veće obrazovanje i odgoj nego što je bio slučaj kod drugih građanskih škola. Razlog tome su prvenstveno dobro obrazovani i izučeni učitelji, ali i raznolikost programa koji je učenicima omogućavao razvoj i učenje o različitim poljima života. *Građanska škola* u Hvaru prestala je postojati 1944. godine kada je ujedinjena s *Mješovitom pučkom školom* i tada nastaje *Osnovna sedmogodišnja škola Hvar*

Razred III Br. 5

Godišnja Svjedočba

Učitelj: *juraj pokobinski* rodom iz *Hvara*
u *Dalmaciji* učenik *III* Razreda kod Građanske učione kroz u-
čioničku god. *1897-98.* zasluzilo je sljedeće ocjene:

Čudoredno ponašanje	<i>Usvim primjerno</i>
Pohađanje	<i>Usvim primjerno</i>
Marijnost	<i>Usvim primjerno</i>
Iz pojedinih učevnih predmeta:	
Vjeronauk	<i>Usvim dobro</i>
Naukovni jezik	<i>Dobro</i>
Talijanski jezik	<i>Dobro</i>
Njemački jezik	<i>Dobro</i>
Zemljopis	<i>Dobro</i>
Povjest	<i>Dobro</i>
Priručje	<i>Dobro</i>
Prirodoslovje	<i>Dobro</i>
Računstvo	<i>Usvim dobro</i>
Mjersvo i mjerstveno risanje	<i>Usvim dobro</i>
Prislučno risanje	<i>Dobro</i>
Krasopis	<i>Usvim dobro</i>
Pjevanje	<i>Usvim dobro</i>
Tjelovjeba	<i>Usvim dobro</i>
Poljodjelstvo	<i>Usvim dobro</i>

Broj opravdanih *8*, neopravdanih _____, odsutnosti _____
Na temelju toga ocjenjuje se _____ zrcim. za viši razred.

Gradjanska učiona
u Hvaru, dne *31. kolovoza 1898.*

Ravnatelj
St. Kraljica

Razredni učitelji:
M. Novak, J. Lubić, J. Kraljica
Obrazloženje: VII.

Odobreno od Pokrajinskog Školskog Vijeća u sjedinjeni 13. travnja 1882. pod Br. 1000.
Nalaziti se kod tiskarne „Narodna Lica“ u Zagrebu (broj 106).

Slika 5. Godišnja svjedočba učenika *Građanske škole* iz 1898. godine

³⁴ Štamparsko poduzeće Novo Doba (1936) *Godišnji izvještaj za školsku godinu 1935.-36. za državnu mješovitu građansku školu u Hvaru*, Split, str. 9.

2.5. Ženska stručna škola

Jedna posebna škola koja je djelovala u ovom odabranom razdoblju bila je namijenjena samo djevojčicama. U školi su učile osnovne stvari o šivanju –kako se igla drži, koje sve vrste obruba postoje, kako se odnositi prema različitim materijalima i tako dalje. Po završetku obrazovanja stjecale su zvanje krojačice kojim bi se mogle baviti u svome životu. Točna godina otvaranja škole nije poznata jer je vrlo mali broj dokumenata sačuvan, ali iz onih koji su sačuvani moguće je saznati neke osnovne podatke i zanimljivosti. Prema kazivanju žene koja je pohađala ovu školu, ona nikada nije bila u sklopu zgrade u kojoj su se nalazile ostale škole nego je bila smještena u zasebnoj, Crvenoj kući, isto u vlasništvu obitelji Novak Bonaparte, a nalazi se nasuprot hotela Park u samom centru grada Hvara (slika 6).

Slika 6. Kuća obitelji Novak Bonaparte (crvena kuća u središtu fotografije) u kojoj je bila smještena Ženska stručna škola

Škola se nalazila na prvom katu kuće, a sastojala od dvije (2) prostorije. U jednoj su prostoriji nastavu slušale učenice nižih razreda, a u drugoj višeg razreda. Sveukupno škola je imala tri (3) razreda, od kojih su prvi (1.) i drugi (2.) nazivani nižim razredima, a treći (3.) višim razredom. Školu su učenice mogle upisati na dva (2) načina – nakon završene osnovne škole ili nakon završene građanske škole. Ako bi ju upisale nakon završene osnovne škole morale bi pohađati sva tri (3) razreda, a ako bi ju upisale nakon završene građanske škole onda bi odmah upisivale treći (3.) razred i po njegovom završetku stjecale bi zvanje krojačice.³⁵

³⁵ Podatci su pronađeni u arhivi *Osnovne škole Hvar* u sačuvanim školskim imenicima i dokumentima iz razdoblja djelovanja *Ženske stručne škole*.

U prvim godinama svoga postojanja učenice su imale samo jedan (1) predmet – šivanje. Iz toga predmeta su, uz teoriju, dobivale poduku i iz prakse. Kako saznajemo iz sačuvanih dokumenata, kasnijih je godina postojanja uprava škole proširila nastavne predmete da bi na kraju oni bili sljedeći: hrvatski jezik, račun sa geometrijom, ekonomska geografija, tjelesno vježbanje, teorija kroja, krojenje i ošivanje, dekorativno crtanje, ručni rad, higijena i muzički odgoj. Školska godina dijelila se na dva (2) polugodišta na kraju kojih su učenice ocjenjivane iz svih predmeta ocjenama od jedan (1) do pet (5).

Na kraju trećeg (3.) razreda učenice bi pristupale završnom ispitu. Iz sačuvanih zapisnika saznajemo da su učenice morale izraditi određen odjevni predmet prema nacrtu kojeg bi dobile od učitelja na dan polaganja ispita. Neki od predmeta koji su se izrađivali bili su: duge muške gaće, haljina s bolerom, kimono haljina, muška spavačica, suknja, muška košulja i tako dalje. Svaki nacrt imao je točno napisane mjere koje su se morale poštivati. Rad je morao biti napravljen unutar postavljenog roka, najviše pet (5) sati. Učenice su na raspolaganju imale različite materijale, igle i konca, ravnala i krede te mašinu za šivanje. Svaka učenica imala je zadatak napraviti dva (2) odjevna predmeta i za svaki od njih dobila bi ocjenu u rasponu od jedan (1) do pet (5). Ocjene bi se na kraju zbrojile i na taj način bi se dobila zaključna ocjena koja se upisivala u svjedodžbu o završenoj školi³⁶.

Ženska stručna škola nije pružala učenicama obrazovanje za vrijeme Drugog svjetskog rata, u razdoblju od 1940. godine do 1945. godine. Po završetku rata ponovno je otvorena na istom mjestu da bi u konačnici bila zatvorena 1958. godine. Ova škola posebna je i za današnje vrijeme jer je pružala stjecanje znanja u polju koje danas malo tko poznaje i malo tko se njime bavi, a može nam biti potrebno u bilo kojem trenutku.

Slika 7. Završni razred Ženske stručne škole, 1932. godina

³⁶ Podatci su pronađeni u arhivi *Osnovne škole Hvar* u sačuvanim školskim imenicima i dokumentima iz razdoblja djelovanja *Ženske stručne škole*.

2.6. Zabavište

Mnogi roditelji, zbog svoga posla, nisu bili u mogućnosti čuvati svoju djecu tijekom dana. Zbog toga razloga su otvarane ustanove pod nazivom *Dječje zabavište* u kojima su roditelji imali mogućnost ostaviti svoju djecu na čuvanje ženama koje su tamo radile. Zabavište je, prema svome ustroju predstavljalo preteču današnjih dječjih vrtića. Cilj takve ustanove bio je zadovoljiti djetetove potrebe za igrom i aktivnošću, odnosno razviti pravilan duhovan i tjelesni razvoj.³⁷

Početak rada dječjeg zabavišta u Hvaru bio je 1922. godine na poticaj gospođe Milke Bučić koja je u to vrijeme bila predsjednica *Ženske zadruge* u gradu Hvaru. Te godine bilo je upisano preko sto (100) djece. U svom djelovanju do danas ustanova je radila u različitim prostorijama: od privatne kuće obitelji Dorotka Kasandrić u Grodi, do kuće Capello Boglić istočno od Arsenala, zatim u privatnom stanu gospođe Anuncijate Avelili u Gojavi. Zatim je 1939. godine zabavište premješteno u novoizgrađenu školsku zgradu, a nakon što je škola zbog porasta broja djece predškolske dobi postala tijesna otvaraju se dva nova odjeljenja na svetoj Katarini u vili Gazzari. Pedagoške godine 1976./77. zbog velikog broja školske djece u zgradi škole više nije bilo mjesta za zabavište pa se ono u siječnju 1977. godine seli u stari dio hotela Slavija (današnji hotel Riva). Tek godine 1979. zabavište dobiva svoju novosagrađenu i suvremeno opremljenu zgradu na predjelu Dolac gdje se i danas nalazi (slika 8). Dječje zabavište u gradu Hvaru je do 1996. godine bilo u sklopu *Centra dječjih vrtića općine Hvar*, ali te se godine Centar ukida i osnivaju se tri zasebne ustanove na otoku Hvaru. Od tada zabavište u gradu Hvaru nosi naziv Dječji vrtić *Vandela Božilković*³⁸.

Slika 8. Izgled sadašnjeg dječjeg vrtića *Vandela Božilković* u Hvaru

³⁷ Batanić, Š. (2013) *Prve riječi o zabavištima u Hrvatskoj*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, str. 7.

³⁸ Vidi više: <https://vrtichvar.com/o-nama/>

Djeca su mogla biti upisana u vrtić tek s navršene treće (3.) godine i pohađala su ga do navršene šeste (6.) godine kada bi započinjala svoje obrazovanje u osnovnoj školi. Budući da ga je velik broj djece pohađao, bilo je potrebno da bude otvoren u čak tri (3) smjene i roditelji su mogli ostaviti djecu u smjeni koja im je najviše odgovarala. U svakoj smjeni radile su dvije (2) učiteljice. Djeca su se tamo igrala s drvenim kockicama, slagala su štapiće i krugove, učila su plesti i šivati. Osim toga pjevala su, gimnasticirala, slušala priče i bajke³⁹. U zabavištu se vodila nekakva vrsta imenika. U njemu se zapisivalo ime i prezime djeteta, njegovo mjesto i datum rođenja, vjeroispovijest, ime i prezime oca, očevo zanimanje te datum upisa u zabavište.⁴⁰

Zabavišta onog doba nisu se uvelike razlikovala od današnjih. U njima su djeca stjecala prva znanja, igrala su se i zabavljala. Jedina razlika je u veličini prostorija u kojima djeca borave, ali i u samoj opremljenosti prostorija jer sada postoje mnoge igre, sprave i predmeti koje tada djeca nisu mogli na zamisliti.

Slika 9. Djeca u dječjem zabavištu 1938. godine

³⁹ Batanić, Š. (2013) *Prve riječi o zabavištima u Hrvatskoj*, Hrvatski školski muzej, Zagreb, str. 7.

2.7. Škola u Brusju

Brusje je malo mjesto na otoku Hvaru, smješteno svega šest (6) kilometara sjeveroistočno od grada Hvara. Njegovo ime dolazi od zbirne imenice izvedene od riječi „*brus*“ prema mjesnim lokalitetima Brusna Glava i Brusni Dolac.⁴¹ Brus je naziv za kamen koji je služio za brušenje to jest oštrenje oruđa za rad u poljima, a moglo ga se pronaći na području, već navedenih, mjesnih lokaliteta. Trajno naseljavanje područja započelo je tijekom petnaestog (15.) stoljeća zbog dva (2) razloga. Jedan (1) od njih je sadnja vinove loze koja je zahtijevala stalnu brigu dok je drugi (2.) razlog bio dolazak Hvara pod mletačku vlast 1420. godine tijekom čije se vladavine Brusje razvilo.

Stalnim naseljavanjem mjesta i porastom stanovnika nužno je bilo djeci i mladima pružiti osnovno obrazovanje. Kovačić navodi da je „obrazovanje *bruške* djece započelo dolaskom župnika Jurja Ambroza Vranjicana, podrijetlom iz Staroga Grada na otoku Hvaru, 1818. godine“ koji je djecu poučavao u svojoj župnoj kući čiju je jednu prostoriju prenamijenio za razred. Godine 1870. župnik don Juraj Plančić pokrenuo je akciju za izgradnju školske zgrade koja je završena 1876. godine i od tada se nastava održavala u njoj. Prvi (1.) učitelj u novoj školskoj zgradi bio je Frano Menegelli. Školska zgrada imala je prizemlje i dva (2) kata. Prizemlje zgrade bila je konoba, na prvom (1.) katu zgrade nalazila se učionica i na drugome (2.) katu stan za učitelja (slika 10).

Slika 10. Školska zgrada u Brusju izgrađena 1876. godine

⁴¹ Kovačić Joško (1995) *Župa Brusje na Hvaru*, Služba Božja, br. 35 (127-150), str. 129.

Iste je godine, 1876., s radom započela *Ponavljajonica* kao večernja škola za odrasle. Škola u Brusju najprije je otvorena kao *Muška pučka učiona* (1847. godine) u kući Matije Vežića (slika 11), a od 1887. godine počinje s radom i *Ženska pučka učiona*, a učitelj je bio Ivan Krstitelj Novak- Batina. Tridesetak godina kasnije, 1911. godine, u ovom malom mjestu otvara se *Mješovita pučka učionica* sa šest (6) razreda koja je 1944. godine preimenovana u *Narodnu osnovnu školu*. Sve do 1959. godine, škola u Brusju bila je samostalna jedinica kada postaje odjeljenje *Osnovne škole u Hvaru*.⁴² U Brusju su učenici pohađali niže razrede (1. - 4.) osnovne škole, a više razrede (5. - 8.) pohađali su u gradu Hvaru. Nastava se na ovaj način odvijala sve do 1. studenog 1988. godine kada je škola u Brusju ugašena.⁴³ Posljednja učiteljica bila je Anita Blašković, koja i dan danas radi kao.

Slika 11. Kuća Matije Vežića u kojoj je otvorena prva javna pučka učiona

Statističke pokazatelje o školi kao što su podatci o zgradi, školskom vrtu, učenicima, jeziku na kojem se odvijala nastava donose župnik don Frane Tadić i učiteljica Margarita Miličić tijekom školske godine 1938./1939. Prema dokumentu prostorija koja je služila za odvijanje nastave bila je duga 7.38 metara, a široka 6.25 metra. Škola nije imala gimnastičku dvoranu što nam govori da su predmet Tjelesna i zdravstvena kultura izvodili ili u razredu ili u školskom vrtu. U sklopu škole postojala je javna knjižnica *Bruška Zora* koja je bila dostupna svim mještanima, a ne samo učenicima. Nastava je bila cjelodnevna, trajala je od deset (10) sati u jutro do petnaest (15) sati popodne, a jedini slobodan dan u tjednu bila je nedjelja. Te godine školu je upisalo četrdeset i šest (46) učenika, raspoređenih u šest (6)

⁴² Kolumbić, M. (1995) *Školstvo na otoku Hvaru*. U: M. Mihovilović i suradnici (ur.) *Otok Hvar* (369. str. – 373. str.). Matica Hrvatska, Zagreb

⁴³ Kovačić, J. (1995) *Župa Brusje na Hvaru*, Služba Božja, br. 35 (127-150), str. 129.

odjeljenja, od čega je bilo dvadeset (20) dječaka i dvadeset i šest (26) djevojčica koje je poučavala učiteljica Margita Miličić. Svi učenici bili su jugoslavenske narodnosti, rimokatoličke vjeroispovijesti i govorili su čakavskim narječjem. Unutar škole od izvannastavnih aktivnosti učenici su mogli upisati folklornu grupu. Nije postojalo dijete u selu koje nije polazilo školu iako su ljudi većinom bili siromašni što nam govori da su ljudi brinuli o obrazovanju svojih potomaka.⁴⁴

Kao jednu od najistaknutijih osoba Bruške škole navodi se, već spomenuti, župnik don Juraj Plančić, koji je župu vodio od 1857. godine do 1893. godine. Osim što je bio župnik, bio je i učitelj i ravnatelj škole. Već od 1872. godine vodio je administraciju župe i škole na hrvatskom jeziku i stoga ga se smatra utemeljiteljem narodnog preporoda u Brusju i odgojiteljem prvih naraštaja brojnih *bruških* intelektualaca. Osim župnika Plančića, učitelji koji se još ističu su Ivan Krstitelj Novak i Josip Andrija Kuljšić. Učitelj Novak radio je u Brusju od 1883. - 1888. i u tom razdoblju proučavao je arheološku baštinu mjesta te je napisao niz radova iz raznih područja. Novaka je naslijedio učitelj Kuljšić (1889. - 1902.) za čijeg se rada otvorila *Ženska jednorazredna učionica*. Kako ga Dulčić prema kazivanjima bivših učenika opisuje - „bio je dobar i mio učitelj kojem su mnogi učenici i van odvijanja nastave radili brojne nepodopštine, ali ničim ih nije kažnjavao“.⁴⁵ Bio je poznat po pisanju pjesama i pričama, a jedno od njegovih najpoznatijih djela je *Englesko-francuski boj pod Visom godine 1811.*, kojem je osobno i svjedočio.

⁴⁴ HŠM, D Anketni list iz šk. God. 1938/39. *Brusje*

⁴⁵ Dulčić, V. (1961) *Arhiv Osnovne škole u Brusju*, Bilten Historijskog arhiva komune Hvarske, Hvar, str. 3. -4.

2.8. Škola u Grablju

Grablje kao naziv mjesta podrazumijeva selo Velo Grablje koje je smješteno desetak kilometara od grada Hvara kojem administrativno pripada. Njegovo ime potječe od riječi grab naziva za listopadno stablo. Kovačić u knjizi navodi da su stanovnici područje Grablja naseljavali još u razdoblju između 3000. godina i 1000. godina prije Krista, a dokazi su pronađeni u Babinoj spilji na brdu Motokit.⁴⁶ Stanovnici Grablja su se vrlo vjerojatno, kao i stanovnici okolnih sela, bavili poljoprivredom što je bio preduvjet za naseljavanje ovoga područja. Broj stanovnika se tijekom povijest puno mijenjao od pedeset (50) stanovnika u šesnaestom (16.) stoljeću, preko petsto i trinaest (513) stanovnika u devetnaestom (19.) stoljeću i sada u dvadeset i prvom (21.) stoljeću selo broji samo sedam (7) stanovnika.

U svim mjestima nužno je pružiti djeci osnovno obrazovanje pa je tako smatrao i župnik Andrija Pavičić koji je u Grablju to prvi započeo već od samoga dolaska, 1819. godine i to potpuno besplatno u župnoj kući. Koristio je identične knjige za poučavanje koje su koristili i učitelji u javnim školama što je pokazatelj koliko se zalagao za obrazovanje djece u ruralnim sredinama iako se žalio na nezahvalnost tamošnjih mještana. Kasnije su župnici nastavili njegovu praksu i poučavali su djecu čitanju i pisanju na hrvatskom i talijanskom jeziku, vjeronauku, računanju i krasopisu, a ocjenjivali su marljivost, sposobnost i moralnost.⁴⁷ Župnik koji se ističe bio je Antun Kuljiš, rodom iz Komiže, koji je jedini učitelj-župnik koji je primao mjesečnu naknadu od države za održavanje nastave u ovom selu. Osim toga uveo je da se crkvenim zvonom, zvano *školsko zvono*, pozivaju učenici na početak nastave koju je održavao dvokratno, u jutro od deset (10) do ručka i od petnaest (15) sati do večere. Ovakav oblik pozivanja učenika na nastavu trajao je do 1945. godine.

Godine 1876. sagrađena je prva (1.) školska zgrada, jednokatnica, na crkvenom zemljištu. Tijekom godina je poprimila konačan izgled: prizemlje, dva (2) kata i potkrovlje. Prizemlje je bilo namijenjeno crkvenom podrumu, čiju namjenu i dan danas ima, na prvom (1.) katu nalazila se *sola* s pozornicom koja je služila za predstave dok je drugi (2.) kat bio namijenjen za održavanje nastave, a u potkrovlju se smjestio učiteljev stan (slika 12).

⁴⁶ Kovačić, Joško (2017) *Župa Grablje na Hvaru*, Split, str. 125.

⁴⁷ Isto, str. 149.

Slika 12. Školska zgrada u Velom Grablju izgrađena 1876. godine

U knjizi Kuzme Petrića pronalazi se zanimljiva crtica koja daje uvid koliko su ljudi sela bili siromašni da nisu mogli odvojiti dio svojih prihoda za kupnju klupa za dvoranu s pozornicom na kojima bi sjedili, nego su posuđivali svoje klupe (*bonke*). Svaku klupu označili bi kredom odozdo (napisali ime i prezime vlasnika) kako se ne bi pomiješale.⁴⁸ Izgradnjom odvojene školske zgrade zapošljava se prvi svjetovni učitelj Mate Novak – Batina iz Hvara. Škola je prvenstveno bila namijenjena samo dječacima što se promijenilo godine 1892. kada je uvedeno da nastavu pohađaju i djevojčice te je tako postala *Mješovita osnovna škola*. Osnovna škola u Grablju s radom je započela kao dvogodišnja, zatim četverogodišnja, nakon toga šestogodišnja i na kraju ponovno četverogodišnja. U jednoj učionici nastavu su slušali učenici svih razreda, a bili su međusobno odvojeni klupama kako bi učitelji znali kojem razredu pripadaju. Škola u Grablju imala je jedinstvenu izvannastavnu aktivnost pod nazivom *Školski gaj* u kojem se učilo o važnosti pošumljavanja, čuvanja i razvoja šuma.⁴⁹ Školska zgrada još uvijek se nalazi na istom mjestu i nije nimalo promijenjena od posljednjeg nadograđivanja.

Prema podacima iz školske godine 1938/39., koje je uprava škole sakupila na molbu Hrvatskog školskog muzeja, selo je brojalo oko tristo (300) stanovnika od čega školske djece bilo četrdeset i jedan (41). Od tristo (300) stanovnika njih trideset posto (30%) je u potpunosti bilo nepismeno što je kasnije promijenjeno jer se smatralo velikom sramotom ne završiti osnovnu školu. U sklopu škole nije postojala gimnastička dvorana, kuhinja ni školski vrt.

⁴⁸ Kolumbić, M.(2009) *Plesni običaji u Velom Grablju na Hvaru*, Hvar, str. 14.

⁴⁹ Petrić, K.(2016) *Otok Hvar – Velo Grablje ljudi i događaji u 20. stoljeću*, Split, str. 325.

Nastava se odvijala u jednoj prostoriji u kojoj su svi učenici bili smješteni neovisno o njihovoj dobi. Zanimljiva činjenica je da je nastava bila cjelodnevna (od deset (10) sati u jutru do petnaest (15) sati popodne), nisu imali slobodan dan u tjednu nego se nastava održavala i vikendom te uz to nije postojao ni školski sat. Te godine učiteljica u školi bila je Zaninović Marija.⁵⁰ Škola je u mjestu djelovala do 1970. godine. Od tada djeca školu pohađaju u gradu Hvaru⁵¹.

Slika 13. Učenici ispred školske zgrade u Velom Grablju

⁵⁰ HŠM, D Anketni list iz šk. God. 1938./39. *Velo Grablje*

⁵¹ Kovačić, Joško (2017) *Župa Grablje na Hvaru*, Split, str. 125.

2.9. Škole u Malom Grablju i Zračima

Malo Grablje, selo koje iz zraka izgleda poput gnijezda u kamenoj klisuri, nalazi se otprilike 1.5 kilometara iznad uvale Milna. U prošlosti se za Malo Grablje upotrebljavao naziv Donje Grablje te se prvi puta u dokumentima spominje godine 1539.⁵² Sve do 1880. godine stanovnici Maloga i Veloga Grablja imali su zajednički popis stanovništva jer su sela međusobno vrlo usko povezana i stanovnici su se selili iz jednog u drugo, na što je utjecaj imala ženidba ili kupnja posjeda. Godine 1968. Malo Grablje napustio je posljednji njegov stanovnik i od tada je selo napušteno. Zračće je naselje na južnoj strani otoka Hvara svega šest (6) kilometara od glavnog grada otoka, Hvara. Naselje se dijeli na stariji dio koji se nalazi u brdu i noviji dio koji se nalazi uz samo more, ispod starog naselja. Stanovnici Maloga Grablja i Zračća bavili su se poljodjelstvom i stočarstvom, a zbog sve većeg rasta i razvoja turizma stanovnici su se selili bliže moru - Malograbljani u uvalu Milna, a Zračćani u uvalu Zračće. Oba naselja administrativno pripadaju gradu Hvaru. Postavlja se pitanje zbog čega su ova naselja povezana? Na to pitanje odgovorit će se u narednom dijelu teksta.

Naselja povezuju njihove škole i učenici jer iako su međusobno udaljene tri (3) kilometra, djelovale su zajedno na način da su učenici pola godine pohađali školu u Malom Grablju, a pola u Zračćima nakon što su u tim mjestima izgrađene školske zgrade. Do izgradnje školskih zgrada djeca oba naselja školu su pohađala u Velom Grablju.

Slika 14. Školska zgrada u Malom Grablju izrađena 1894. godine

Godine 1922. osnovana je škola u Malom Grablju u takozvanoj *Komunskoj kući*. To je kuća koju su mještani postepeno tijekom godina gradili ovisno o svojim potrebama. Prvo su

⁵² Kovačić Joško (2001) *Župa Milna na Hvaru (s Malim Grabljem)*, Služba Božja, br. 41 (99-116), str. 99.

1894. godine sagradili prizemlje gdje su smjestili zajednički mlin za masline i turan za vino, zatim su 1900. sagradili prvi (1.) kat za dvoranu namijenjenu zborovima i zabavama te naposljetku 1912. godine i drugi (2.) kat.⁵³ Škola se nakon otvaranja smjestila na prvome katu, a drugi kat bio je namijenjen učiteljskom stanu (slika 14). Škola u Zračima (slika 15) smještena je na samom vrhu naselja i jedna je od malobrojnih građevina koje su imale javnu namjenu. Zgrada je jednokatnica koja je sagrađena za potrebe osnovnoškolske nastave 1928. godine. Prva učiteljica bila je Ruža Razović iz Vrbanja i prvu godinu rada u ovim selima podučavala je dvadeset i tri (23) učenika. Zanimljiva je činjenica da u Zračima nije postojao učiteljski stan nego su učitelji živjeli u Malome Grablju i kada je bilo potrebno putovali bi Zračće zajedno s malograbaljskim učenicima.

Slika 15. Školska zgrada u Zračima izgrađena 1928. godine

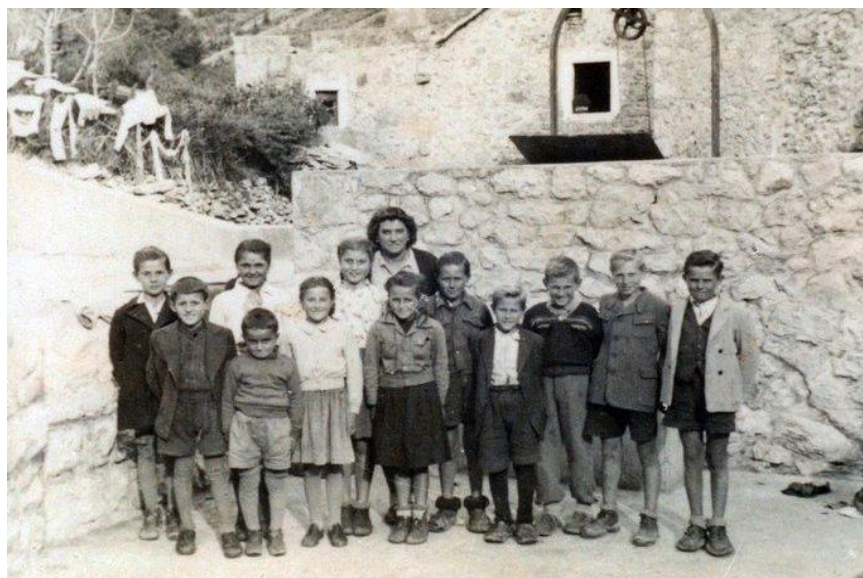
Sve predmete i to svim razredima predavala ista učiteljica. Predmeti koje je podučavala bili su sljedeći: nauka vjere, čitanje, pisanje, nastavni jezik, računstvo u vezi s mjerstvenim oblicima, prirodopis i povijest, gospodarstvo, crtanje s poukom o mjerstvenim oblicima, pjevanje, gimnastika te ženske ručne radnje. Uz osnovne predmetne ocjenjivali su se ponašanje, marljivost i spoljašnost pismenih radnji pomoću posebnih opisnih ocjena.

Iz imovnika pokućstva i nastavnih sredstava za školu u Malome Grablju iz 1934. godine može se zaključiti da je za to vrijeme bila dobro opremljena. Od pokućstva škola je imala trinaest (13) klupa i stolica, stol za učitelja s pripadajućom stolicom, ormar za skladište, ploču i računalo, vješalice za jakne, uredovni pečat, zastavu s kopljem te sliku Blažene Djevice Marije. Što se tiče nastavnih sredstava škola je bila opremljena s četiri (4) zemljopisne karte, toplomjerom za mjerenje temperature, kutijom s utezima i s kutijom slova

⁵³ Petrić, Nikša (2008) *Spomenici Veloga Grablja*, Matica hrvatska Hvar „PJOVER“, Velo Grablje, Hvar, str. 82

za pisočitanje. Kao i u drugim školama tako su i u ovima provedeni anketni upitnici u školskoj godini 1938/39. Prema podacima u Malome Grablju te je godine bilo približno sto i šezdeset (160) stanovnika od čega deset (10) učenika, a u Zračima bilo je približno sedamdeset (70) stanovnika od čega šest (6) učenika. Školska zgrada u Malome Grablju sagrađena je od kamena, a školska soba u njoj bila je dugačka 7.5 metara i široka 4 metra. Dok je ona u Zračima sagrađena od betona te je školski razred bio dugačak 5 metara te isto toliko i širok. Nijedna škola nije imala gimnastičku dvoranu, ni školski vrt ni rasadnik gdje bi se mogle organizirati izvannastavne aktivnosti, a pitku vodu dobivali su iz obližnjih bunara. Gdje god da se nastava odvijala od ovih naselja ona je bila cjelodnevna, počinjala bi u deset (10) sati u jutro i trajala bi do petnaest (15) sati poslijepodne. Za vrijeme provedbe ove ankete učiteljica je bila Borka Vranjican. Unatoč ponekad udaljenoj školi naselja nisu brojala velik broj nepismenih ljudi. Tako je, prema anketnom upitniku, takvih osoba u Malom Grablju bilo svega šest (6), a u Zračima deset (10). U tom vremenu u Malome Grablju postojala je čitaonica i prosvjetni dom koji su se nalazili u zgradi Zadružnoga doma, a u Zračima je postojala prosvjetna sola u samoj školskoj zgradi.⁵⁴

Škola u Malome Grablju zatvorena je 1957. godine zbog sve većeg odlaska stanovnika u uvalu Milna, ali su djeca nastavila svoje osnovnoškolsko obrazovanje u tome mjestu. Unatoč premještanju u Milnu učenici su nastavili pohađati školu pola godine u Milni, a pola u Zračima. Obje škole zatvorene su 1961. godine i od tada učenici pohađaju školu u Hvaru. Posljednja učiteljica bila je Vinka Miličić podrijetlom iz Brusja.⁵⁵

Slika 16. Učenici ispred školske zgrade u Malom Grablju

⁵⁴ HŠM, D Anketni listi iz šk. God. 1938/39. Malo Grablje i Zračice

⁵⁵ Kovačić Joško (2001) *Župa Milna na Hvaru (s Malim Grabljem)*, Služba Božja, br. 41 (99-116), str. 116.

3. Zaključak

Obrazovanje je sastavni dio života svake osobe te u bilo kojem vremenu da se ono događa pridodaje se velika pažnja i vrlo je značajno za formiranje osobe te za njezin rast i razvoj u svim aspektima života. Pojam obrazovanje možemo definirati kao organizirani pedagoški proces stjecanja znanja i razvijanja sposobnosti. Naši su predci u školama stjecali obrazovanje koje se u njihovo vrijeme smatralo prikladnim i dovoljnim za razvoj njihovih kognitivnih, funkcionalnih i psihomotoričkih potreba.

Iz razdoblja koje je odabrano za istraživanje i o kojem je riječ u ovom radu ne postoji mnogo sačuvanih dokumenata i knjiga jer su oni izgubljeni najvjerojatnije tijekom seljenja škola, ali uz to za razlog manjka dokumenata može se uzeti i to da se tada školske knjige nisu temeljito pisale kao sada. Unatoč toj prepriki prikupljene su informacije koje su pružile uvid u to kako je školstvo bilo te kako se ono razvijalo, u gradu Hvaru i ostalim mjestima koja mu administrativno pripadaju, tijekom razdoblja od 1869. godine do 1939. godine..

Grad Hvar, iako mala sredina, ima veliku povijest školstva kojom itekako može biti ponosan. Samo tijekom razdoblja od šezdeset (60) godina, na koje se u radu dalo osvrst, u samom gradu postojalo je ukupno pet (5) škola (*Muška pučka škola*, *Ženska pučka škola*, *Mješovita pučka škola*, *Građanska škola* i *Ženska stručna škola*) i dječje zabavište te još četiri (4) škole u okolnim mjestima (u Velo Grablju, Malom Grablju, Brusju i Zračima). Tako velik broj škola na malom području daje nam na znanje koliko su država, ministarstvo obrazovanja, uprava grada, ali i sami roditelji brinuli o obrazovanju vlastite djece.

Dječje zabavište, ili dječji vrtić (kako sada nose naziv), u gradu Hvaru osnovano je u međuratnom razdoblju, u razdoblju kada je sve bilo u krizi. Tada je roditeljima omogućeno da djecu ostave na čuvanje u zabavištima, a oni su se mogli posvetiti obnavljanju i podizanju svojih posjeda i poslova. Nakon zabavišta djeca su upisivana u škole. Prvenstveno su samo dječaci imali pravo na osnovno obrazovanje, ali to se promijenilo 1869. godine novim školskim zakonom. Od te godine su, u državi, i djevojčice imale pravo na osnovno obrazovanje, ali su Hvarani već prije mladim Hvarankama omogućili da se školuju pa se početkom ženskog pučkog školstva u gradu Hvaru smatra godina 1846. Kasnije su *Muška* i *Ženska pučka škola* ujedinjene u *Mješovitu pučku školu* gdje su oba spola dobivala jednako obrazovanje iz svih predmeta. Osim pučkih škola u gradu Hvaru postojala je i *Građanska škola*. Ta vrsta škola bila je karakteristična za međuratno razdoblje, ali unatoč tomu postoje podatci koji tvrde da je ona u gradu Hvaru osnovana mnogo godina ranije i bila je jedna od prvih škola toga tipa otvorena na području naše države. Njenim osnivanjem pružila se

moгуćnost ućenicima i ućenicama u pućkim školama da prošire svoje znanje na svim područjima i steknu viši stupanj obrazovanja. Osim škola u kojima se stjecalo obrazovanje u osnovnim predmetima, koji su i sada u osnovnim školama, postojala je i stručna škola. Ona je bila namijenjena samo djevojćicama, mogle su ju upisati nakon završene pućke ili građanske škole te su u njoj stjecale znanje u području šivanja. Nakon položenog završnog ispita dobivale zvanje krojaćice i to je bila jedina stručna škola u gradu. Škole u okolnim mjestima su prema svom ustroju bile osnovne pućke škole, ali su ućenici imali mogućnost nadograđivati svoje znanje u nekim od hvarskih škola ako bi pak za to imali novćanih sredstava za kupnju knjiga, ali i vremena i mogućnosti za putovanje iz mjesta u mjesto.

Školstvo je, u to vrijeme, bilo na izrazito visokoj razini prema raznolikosti škola koje su postojale, prema kvaliteti ućitelja koji su se zalagali za što bolje održavanje nastave i prenošenje znanja svojim ućenicima, prema opremljenosti škola raznim nastavnim sredstvima i pomagalima, prema mogućnostima koje su pružene od strane države i grada da se svi slojevi društva obrazuju pod istim uvjetima. Iz rada se mođe izvesti zaključak da su grad Hvar, ali i sami građani već u devetnaestom (19.) stoljeću školstvu pridavali veliku pozornost i držali to područje vrlo visoko na ljestvici prioriteta. Takav mentalitet se zadržao i do dana današnjeg na što naši predci itekako mogu biti ponosni jer su korijene školstava usadili vrlo duboko da se ne mogu išćupati, ali se neprestano mogu razvijati sve više i više.

4. Literatura

1. Batanić, Š. (2013) *Prve riječi o zabavištima u Hrvatskoj*, Hrvatski školski muzej, Zagreb
1. Dulčić, V. (1961) *Arhiv Osnovne škole u Brusju*, Bilten Historijskog arhiva komune Hvarske, Hvar, str. 3. – 4.
2. Franković, D.(1958) *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Pedagoško-književni zbor, Zagreb
3. Gaćina Škalamera, S. (2014) *Zakon o pučkim školama i preparandijama u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Anali a povijest odgoja, vol.13
4. Horebc, I. i suradnici (2017) *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj*, Zagreb
5. HŠM, D Anketni list iz šk. God. 1938/39. *Brusje*
6. HŠM, D Anketni list iz šk. God. 1938/39. *Hvar*
7. HŠM, D Anketni listi iz šk. God. 1938./39. *Malo Grablje i Zračće*
8. HŠM, D Anketni list iz šk. God. 1938./39. *Velo Grablje*
9. Kolumbić, M. (2009) *Plesni običaji u Velom Grablju na Hvaru*, Hvar
10. Kolumbić, M.(2002) *Niža ženska škola kod sestara benediktinki u Hvaru i tradicija izrade agavine čipke*, Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa, Lepoglava
11. Kolumbić , M. (1995) *Školstvo na otoku Hvaru*. U: M. Mihovilović i suradnici (ur.) *Otok Hvar* (369. str. – 373. str.). Matica Hrvatska, Zagreb
12. Kovačić, J. (2017) *Župa Grablje na Hvaru*, Split
13. Kovačić, J. (2001) *Župa Milna na Hvaru (s Malim Grabljem)*, Služba Božja, br. 41 (99.-116.)
14. Kovačić, J. (1995) *Župa Brusje na Hvaru*, Služba Božja, br. 35 (127-150)
15. Mihovilović, M. i suradnici (1995) *Otok Hvar*, Matica Hrvatska, Zagreb
16. Miljković, D. i Batinić, Š. (2011) *Iz povijesti hrvatskoga srednjeg školstva u razdoblju 1918-1940.*, Napredak: časopis za pedagojsku teoriju i praksu 152 (3-4), Split
17. Nagrađena tiskarnica Vitaliani (1902) *Izveštaj o stanju općenitih pučkih i građanskih škola i preparandija u Dalmaciji za školsku godinu 1900.-1901.*, Zadar
18. Novak, G. (1960) *Hvar kroz stoljeća*, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije Zagreb
19. Petrić, K. (2016) *Otok Hvar – Velo Grablje ljudi i događaji u 20. stoljeću*, Split

20. Petrić, N. (2008) *Spomenici Veloga Grablja*, Matica hrvatska Hvar „PJOVER“, Velo Grablje, Hvar
21. Stroll, A. (1900) *Pučko školstvo u Dalmaciji*, Zadar
22. Štamparsko poduzeće Novo Doba (1936) *Godišnji izvještaj za školsku godinu 1935.-36. za državnu mješovitu građansku školu u Hvaru*, Split
23. Urlić, Š. (1928) *Crtice iz dalmatinskog školstva. Školstvo za austrijske uprave 1814. – 1918.*, II. svezak, rukopis

Internetski izvori

1. Dječji vrtić (2021) *Vandela Božitković*. <https://vrtichvar.com/o-nama/> Pristupljeno: 13. kolovoza 2021.
2. Hrvatska enciklopedija (2021) *Obrazovanje*. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44619>. Pristupljeno 7. kolovoza 2021.
3. Wikipedia (2021) *Hrvatski sokol*. https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatski_sokol Pristupljeno: 19. srpnja 2021.

Sažetak

Grad Hvar smjestio se na zapadnom dijelu otoka Hvara i tijekom povijesti bio je pod upravom različitih država. Svaka država imala je vlastit pristup školstvu kojeg je smatrala najboljim u tom trenutku. Sve do 1869. godine stanje u školstvu bilo je izrazito loše – obrazovanje su stjecali samo dječaci, učitelji nisu bili obrazovani, udžbenici nisu bili pisani na materinjem jeziku, školske zgrade i učionice su bile trošne. Te je godine donesen novi školski zakon i to područje je doživjelo svoj procvat. Odluke iz toga zakona omogućile su da se školske zgrade obnove, da se nastava počne održavati na jeziku kojeg djeca razumiju, ali i da djevojčice službeno mogu pohađati školu i stjecati obrazovanje. Prva škola u Hvaru osnovana je davne 1825. godine i to je bila *Muška pučka škola*. Kasnijih godina otvarane su još *Ženska pučka škola*, *Mješovita pučka škola* (koja je nastala spajanjem Muške i Ženske pučke škole), *Građanska škola*, *Ženska stručna škola*, dječje zabavište te područne škole u mjestima koja administrativno pripadaju gradu Hvar – u Brusju, Velom Grablju, Malom Grablju i Zračićima.

Ključne riječi: školstvo, razvoj, grad Hvar

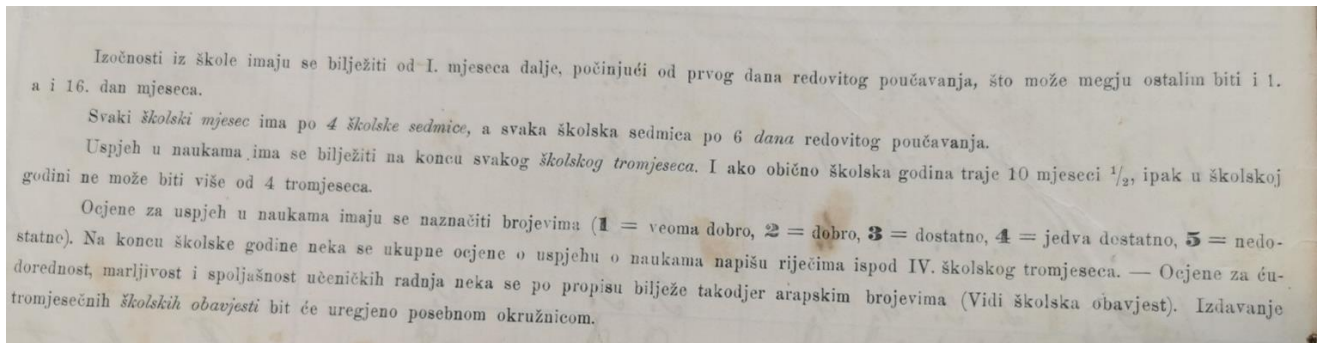
Abstract

The town of Hvar is situated on the Western part of the island of Hvar. During the course of history Hvar was under the jurisdiction of various other states. Each of those ruling states had its approach to education that they deemed most appropriate. Up to 1869 the state of education was rather poor for the following reasons: education was available only for boys, the teachers themselves did not have formal education, the school reference books were not written in their mother tongue and the school buildings, as well as classrooms, were of inferior quality. However, in 1869 a new law was brought forward and the education had finally blossomed. The articles of the law had made provisions for the buildings to be refurbished, for the lessons to be taught in the language understandable to the pupils, but also that the girls could start attending lessons and get a necessary education. The first school in Hvar was established in 1825. It was Boys Primary School. In later years other schools followed like: Girls Primary School, Mixed Primary School (created by the fusion of the boys' and girls' schools), High School, Skills School for Girls and a nursery. Finally, the villages that were under the administrative jurisdiction of the Town of Hvar got its own subsidiary schools - so there were such schools in: Brusje, Velo Grablje, Malo Grablje and Zračće.

Key words: education, development, the Town of Hvar

Prilozi

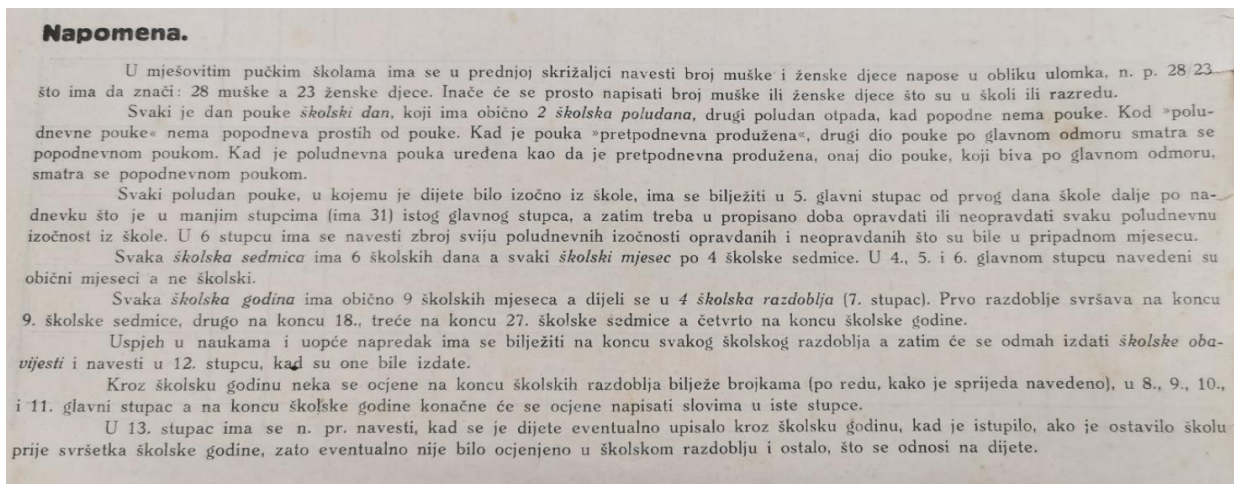
Prilog 1. Dokumenti iz arhive *Osnovne škole Hvar* o školama u gradu Hvaru u razdoblju od 1869. – 1939.

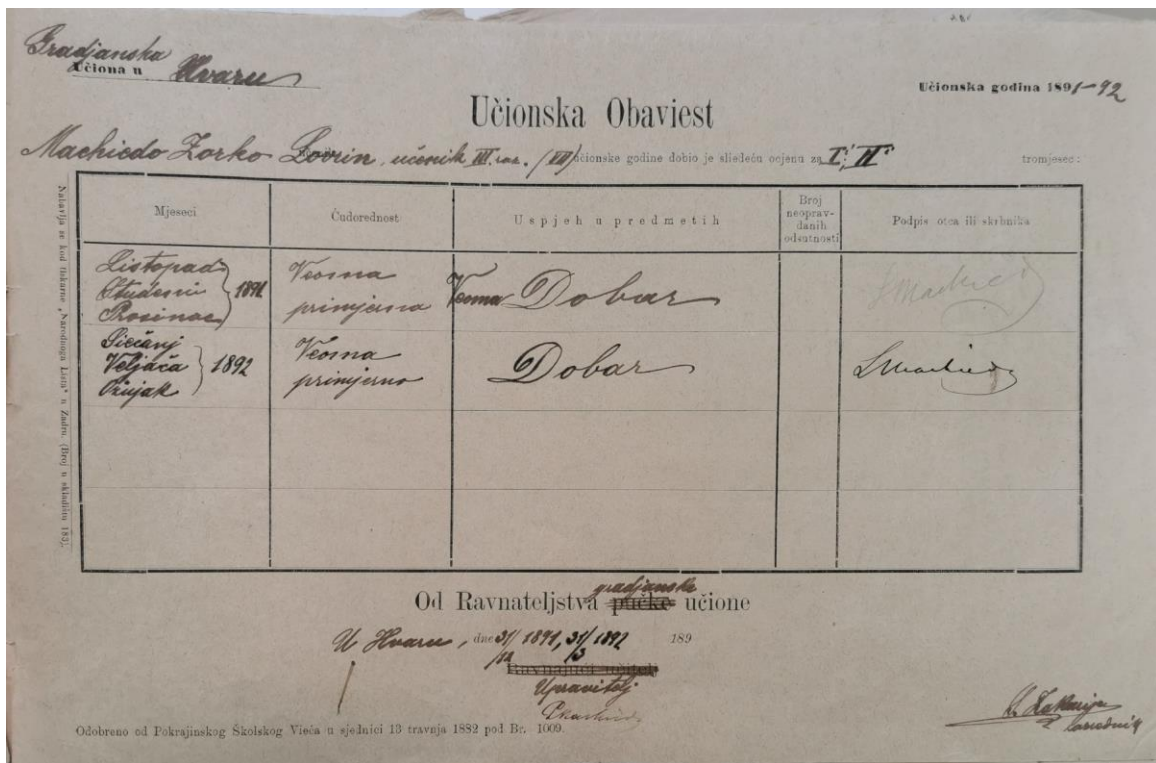
Slika 17. Opis Ženske dvorazredne škole i način ocjenjivanja

LJESTVICA OCJENA:				
Broj ocjena po redu:	Ponašanja:	Marljivost:	Napredak:	Spoljašnost pismenih radnja:
1 =	pohvalno	postojana	veoma dobar	veoma prijatna
2 =	povoljno	povoljna	dobar	prijatna
3 =	primjereno	dovoljna	dostatan	manje prijatna
4 =	manje primjereno	nestalna	jedva dostatan	neprijatna
5 =	neprijemeno	slaba	nedostatan	zapuštena

Slika 18. Ljestvica ocjena za ocjenjivanje učenika u školama

Slika 19. Osnovni podatci o Mješovitoj pučkoj školi u imeniku

Slika 20. Izgled Učionske obaviesti

Redni broj	Prezime i ime nastav.	Vrijeme odsustvovala od... do...	Uzrok čemu se odsustvovala	Što joj je odobrujano
14	Marković Anunciata	8. aprila 1935	Influenca	Preškog načelnost
15	Čović Stacija	11. i 12. aprila 1935		
16	Marković Anunciata	26, 27, 28. juna 1935	Prezantovale Buharske kongijentijep	Upr. škole 07.2.35-7.
17	Milčić Vinka	4/11-1935	Smrt člana obitelji	Upr. 290 od 5/11-35
18	Čović Stacija uč.	8. 20. i 21/4 ~ 1936	Smrt majke	Uprava škole 23. 27 - 19/4 - 1936 g
19	Šimunović Nikola up. škole	1, 2, 3, 4/5 ~ 1936	Smrt majke	Upr. škole 1936-37
20	Šimunović Nikola up. škole	7, 8, 19/6 ~ 1936	angina	Upr. škole 25/7 - 35
21	Marki Lucija, učiteljica	od 1/10 - 14/10 rakijom	bolovanje	Upr. škole 10. 10. 1934 od 15/10 35
22	Milčić Vinka	7 i 8. maja 1937 g	odsustvo obitelji	Uprava škole
23	Marki Lucija	1, 2. septembra 1937 g.	porodi	Upr. škole 1937 od 6/10 o.g.
24	Marki Lucija	27. novembra 1937	Bolest	Upr. škole 1937 od 25/9-37
25	Šimunović Nikola, up. škole	13 i 14. januara 1938	Gripa	Upr. škole 1937-38 od 18/1 - 1938
26	Marković Anunciata, učit	21, 22. januara 1938		Upr. škole
27	Machido Stacija, kabinija	od 7. do 10. septembra 38	bratova vjenčanje	Upr. škole 1938 od 7/9 38
28	Marki Lucija učiteljica	od 2. do 10. novembra 38	velika prehlada	Upr. škole 1938 od 11/11 - 38

Slika 21. Knjiga odsustvovanja u Gradjanskoj školi školskih godina 1935. - 1939.

KRALJEVINA SRBA, HRVATA I SLOVENACA

osnovna škola sa odjeljenja u

Oblast

Broj glavnog kataloga

Srez

Školska godina 192 / 2

ŠKOLSKA OBAVIJEST

rođen na 19
u oblasti, vjere, učeni razreda
peče je pohađati osnovnu školu na 19, a pohađa mjesnu od 19

PREDMETI	Poljeće		Konačni uspjeh	Potpis razred. učitelja i upravitelja	Potpis roditelja ili skrbnika
	I	II			
Ponašanje				I. Poljeće	
Nauka o vjeri i moralu					
Srpsko-hrvatski jezik					
Početna stvarna nastava					
Zemljopis					
Povijest Srba, Hrvata i Slovenaca					
Račun sa geometrijskim oblicima					
Poznavanje prirode					
Crtanje					
Lijepo pisanje				II. Poljeće	
Ručni rad					
Pjevanje					
Gimnastika i dječje igre					
Broj poludana izostalih iz škole	opravdanih				
	neopravdanih				
Kad je izdata školska obavijest					

Ova će se obavijest poslati onomu, koji za dijete odgovara, a on će potpisom potvrditi, da mu je bila priopćena i povratiti će je razrednom učitelju. — Na koncu školske godine dat će se djeteu, da se s njim prikaže u školu novom školskom godinom. — Kad dijete preko godine odlazi u drugo mjesto, treba da se prijavi upravitelju, koji će mu potvrditi odlazak i izdati ovu obavijest.

Na 192 prijavljuje odlazak u

Upravitelj:

LJESTVICA OCJENA

Ponašanje: Primjerno (5), Vrlo dobro (4), Dobro (3), Prilično (2), Loše (1).

Napredak: Odličan (5), Vrlo dobar (4), Dobar (3), Dovoljan (2), Nedovoljan (1).

Slika 22. Izgled svjedodžbe u Mješovitim pučkim školama

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja **Josipa Novak**, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja **magistre primarnog obrazovanja**, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 13. rujna 2021.

Potpis

Novak Josipa

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Josipa Novak
NASLOV RADA	Povijest školstva u gradu Hvaru 1869. - 1939.
VRSTA RADA	diplomski rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Povijest
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	izv. prof. dr. sc. Mladenko Domazet
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. dr. sc. Marko Trogrlić 2. dr. sc. Josip Vrandečić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a.) u otvorenom pristupu
 b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
 c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 13. rujna 2021.

mjesto, datum

Novak Josipa

potpis studenta/ice